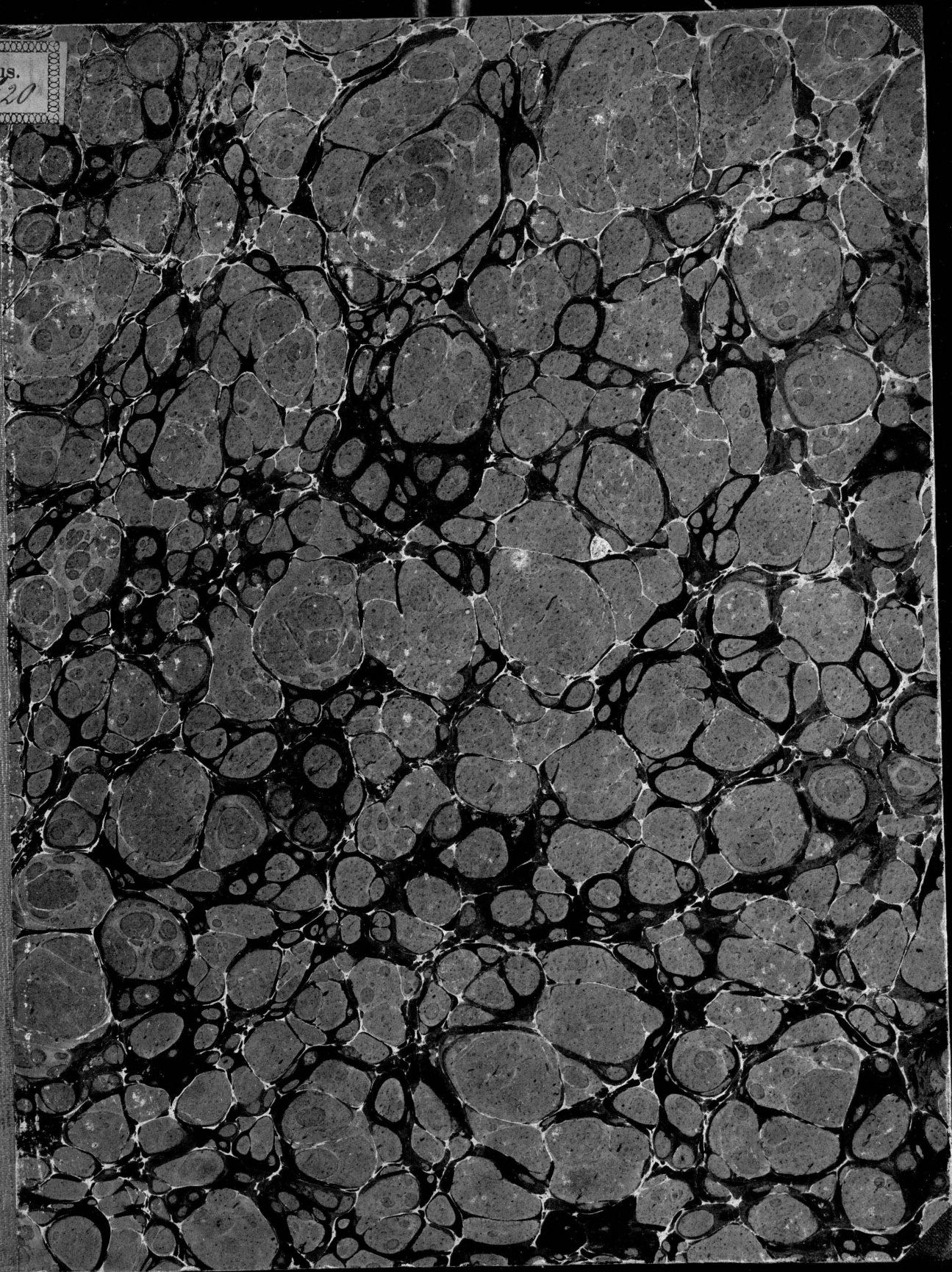

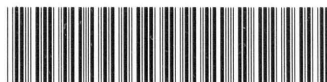
4 Jqs.
5620

4 Jun 8620 4.

Lampre

416 224 112 600 14

27

DISSERTATIO INAUGURALIS IURIDICA
DE
TESTAMENTIFACTIONE
BREMENSI

QVAM
POTENTISSIMO PRINCIPE AC DOMINO
DOMINO
GEORGIO III.

MAGNAE BRITANNIAE FRANCIAE ET HIBERNIAE REGE
DEFENSORE FIDEI DVCE BRVNSVICENSI AC LVNEBVGENSI
S. R. I. ARCHITHESAVRARIO ET ELECTORE
RECTORE GEORGIAE AVGVSTAE MAGNIFICENTISSIMO.

INCLVTI IVRECONSVLTORVM ORDINIS
AVCTORITATE ET PERMISSV

PRO
SVMMIS IN VTROQVE IVRE HONORIBVS
RITE ET LEGITIME CONSEQVENDIS
PVBLICO ERVDITORVM EXAMINI SVBMITTIT
HENRICVS LAMPE

BREMA-SAXO

D. XVI. IVNII C18DCCLXX.

GOTTINGAE

LITERIS IOANNIS HENRICI SCHVLZII, ACAD. TYPOGR.

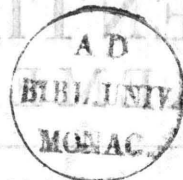
1473^v
8 1/2 9/10

DISSERTATIO IN ALEXANDRI IVIRIDIA

DE

TESTAMENTATIONE

BRUNSI

MA

POTENTISSIMO PRINCIPIS AC DOMINO

DOMINO

GEORGIO III.

MAGNAE BRITANNIAE FRANCIAE ET HIBERNIAE REGIS
DETERMINATI DUCES BRUNSVIGENSIS AC LUNEBURGENSIS
S. R. L. ARCHIEPISCOPUS ELECTOR
REGNI GEBORGIAE AUGUSTAE MAGNIFICENTISSIMO.

INCLVIT IVRECONSULTORVM ORDINIS
AVCTORITATE ET PERMISSV

PRO

SVMMIS IN VTROQVE IVRE HONORIBVS
RITET ET LEGITIME CONSEQVENDIS

PUBLICO EXAMINATORVM EXAMINI SVBMITTIT

HENRICVS LAMPE

BRUNSVIGIA

D. XVI. IAN. C. MDCCCXX.

COTTINGAE

LITHEIS IOHANNES HENRICI SCHULZEI, ACAD. TYPOG.

LIBERAE ATQVE INCLVTAE
SACRI ROMANI IMPERII
REIPVBLICAE BREMENSI

SENATVI
SPLENDIDISSIMO

VIRIS

PERILLVSTRI BV S MAGNIFICIS
EXCELLENTISSIMIS AMPLISSIMIS
CONSVLTISSIMIS PRVDENTISSIMISQVE

DOMINIS

CONSVLIBVS

DOMINO

SYNDICO

DOMINIS

SENATORIBVS

PATRIAE PATRIBVS
RELIGIONIS LIBERTATIS ET IVSTITIAE
DEFENSORIBVS VIGILANTISSIMIS
MV SARVM TVTORIBVS OPTIMIS
PATRONIS AC FAVORIBVS SVIS
INDVLGENTISSIMIS
OMNI REVERENTIAE CVLTV AETATEM
PROSEQVENDIS
PERENNEM FELICITATEM FAVSTISSIMOSQVE
SAPIENTISSIMORVM CONSILIORVM SVCESSVS
PIE APPRECATVR
SIMVLQVE
DISSERTATIONEM HANC INAVGVRALEM
DEVOTA MENTE
SACRAM FACIT
HENRICVS LAMPE.

DISSERTATIONIS IVRIDICAE INAVGVRALIS

D E

TESTAMENTIFACTIONE BREMENSI

CONSPECTVS.

CAPVT I. *Origines testamentifactionis Bre-*
menfis.

Testamentifactio Germanis §. 1., et hos in-
ter Frifionibus et Chaucis §. 2., eorumque fe-
des occupantibus Saxonibus §. 3, incognita fuit.
Innotuit prima Germaniae a Romanis debella-
tae, horum ditionibus vicinae, et populis Ro-
manorum prouinciis infufis §. 4; deinde Ger-
maniae Magnae clericorum studio §. 5. 6; repu-
gnantibus Germanorum moribus §. 7. Tractum
Bremensem intrauit feculo XIII. §. 8, ipfam ci-
uitatem feculo XIV. §. 9. 10; fed ibi iuris Ro-
mani notitia deficiente, vnicum testamentorum
requisitum erat voluntatis certitudo, feruata,
dum

dum conderetur testamentum, declaratae voluntatis memoria ad legitimam probationem sufficiente, euincenda §. 12. In hunc finem ultimae voluntatis sententia I. coram duobus testibus Iuratis declarata §. 12; II. chartae inserta §. 13, seu instrumentis 1) priuatis §. 14, 2) publicis, vel a) in Senatu confectis §. 15, vel b) coram Senatoribus quibusdam. Testandi modus ultimo loco nominatus, hodie solus vsu superstes, est Germanicae originis et vetustissimi aevi §. 16, in testamentis, aequae ac in aliis civilibus negotiis, ad conseruandam gestorum memoriam adhibitus §. 17; non surrogatus testamentis coram Iuratis conditis, nec formae in c. 10. et II. x. De testam. et vltim. volunt. descriptae imitatio §. 18; nec ex norma testamentorum iudicialium diiudicandus §. 19, nec Germanorum mori, maioris momenti negotia in iudicio pertractandi, originem debet §. 20.

CAPVT II. *Testamentifactio iure Bremensi limitibus circumscripta.*

Testamentifactioni, quia per illam de bonis dispositio fit, scriptae sunt limites, quos ius patrium donationi in genere sic dictae posuit §. 1. Negata est testamentifactio impuberibus, coniugibus; adhibito curatore permessa foeminis §. 2. De bonis hereditariis immobilibus §. 3, et certo respectu de bonis in communionem coniugum vniuersalem illatis §. 4. 5, nulla competit testandi facultas; rerum expeditoriarum et geradicarum discrimen autem hodie cessat §. 6.

CAPVT III. *Testamentifactionis Bremensis forma hodierna.*

Testamentum vel ex forma iuris Romani, vel more auito coram duobus Senatoribus conditur §. 1. Testator vel ipse tabulas conficit,

conficit, vel, quas ab alio conscribi curauit,
characteribus distinguit, ipsum cuncta scripti
contenta cognita habuisse, indicantibus §. 2. 3. 4;
nec legata ad moenia vrbs et viam publicam
scribenda §. 5, multo minus vero, in testa-
mento stricte sic dicto, directi heredis institu-
tionem negligit §. 6. Senatores testamentifa-
ctioni praesentes §. 7, in primis attenti sunt, ad ea
quae certitudinem voluntatis villo modo pro-
mouere possunt §. 8. 9, deinde oblatis tabulis
obligatione et nominis subscriptione fidem at-
tribuunt §. 10. De publicatione et execu-
tione vltimarum voluntatum varia iure Bre-
mensi sancita sunt, ipsis legibus praeuenientibus
breuiter enarrata §. 11. finali.

CAPVT I.

ORIGINES TESTAMENTIFACTIONIS BREMENSIS.

§. I.

Successionem, iusta voluntatis reuocabilis sententia, delatam antiquis Germaniae incolis plane incognitam fuisse, is se facile persuasum habebit, qui voluntate possessoris ad extremum vitae halitum ambulatoria alteri quaeri posse, quod aufertur alteri, ius succedendi, merum Iuris Ciuilis inuentum, a Quiritibus subtiliter excogitatum praedicat, ex aduerso autem ponderat, Germanos, ex *Taciti* testimonio, nec astutos, nec callidos fuisse, nec parandarum opum anxios, sed quibus argentum et aurum, propitii an irati Dii? negauerant, et quibus, quod sanguine parare poterant, omni alio modo acquirere iners videbatur. Comprobat vero, nullam apud veteres Germaniae incolas quaerendam esse testamento delatam successionem, omni fide dignum *Cornelii Taciti* testimonium, *de moribus Germanorum*. Cap. XX.

Heredes tamen successoresque sui cuique liberi: NULLVM TESTAMENTVM. Si liberi non sunt, proximus gradus in possessione, (a) fratres, patru, auunculi.

Tam

(a) Lectionem hanc, ex codicibus *Taciti* maxime probatis, et iure succedendi veteris Germaniae, in conpossessione et bonorum communione

A

Tam graue est hoc testimonium ex vltima antiquitate desumptum, tamque perspicuum, vt qui in tanto veritatis splendore contrariam amplecti sententiam et testamentorum vsum Germanis tribuere veller, de tenebris solis meridiani conqueri velle videatur. Non desunt tamen magni nominis viri, qui, hunc locum Taciti non omnem testamentorum vsum inter Germanos excludere, sed negare tantum, testamenta Romanis solennitatibus vallata ab ipsis celebrari, asserunt; vel defendunt, tantum testamento locum non fuisse, quousque heredes successoresque liberi adessent, hisce non existentibus et coniuge non superflite, gauisos esse Germanos, haud secus ac Romanos, suis vltimis voluntatibus, quæ bona in alios transferre eisque nihilominus vsque ad mortem gaudere liceret. Ex priorum parte stat Marq. Freherus (*b*), statuens; Tacitum negare notitiam testamentificationis, solemnitatibus in Latio adinuentis celebratae. Sed qui successionem vi vltimæ voluntatis a naturali via declinantem, Romanorum institutum esse, ab his solis variis mutationibus longoque temporum decursu adinuentum, profitentur, faciles erunt conuicti, Tacitum nullam inter Germanos agnoscere vltimæ voluntatis speciem vel formam,

nione fundato, defendunt; *M. von Wicht im Ostfries. Land. R. Vorber.* pag. 17. Not. aa). *I. C. H. Dreyer Sammlung verm. Abhandl. Th. I. p. 104*; et, qui primo loco nominandus erat, Illustris Gebauer in vestigiis Iuris Germ. antiqui. Ex. XIII. pag. 565. contra H. C. Senckenberg in

Diss De Origine Testamenti publici C. 3. §. 3. et I. N. Hertium de Veteris German. populis. P. I. C. 3. §. 16. qui, in successione legendum, esse volunt.

(*b*) de legitima Tutela curaque Electorali Palatina. Heidelb. 611. 4to pag. 415.

nam; et si quam a Romanis Germani acceptam tulissent testamentifactionem, pugna Variana tamen sine dubio, inimicum moribus patriis inuentum, radicitus deleuit, ita vt Tacitus de sua aetate verissime *nullum testamentum* praedicare potuerit (c).

Ad existentiam liberorum adstringere voluit Taciti testimonium S. Stryk (d), sed sibi ipsi non constans, diuortium cum hac sententia fecit (e). Maiori eruditionis apparatu autem eandem defendit, V. C. A. C. Senckenberg (f); et qui eius vestigia presso sequitur pede I. C. Balzer (g). Sed actus a Germanis frequentati, ad quos hi viri egregii prouocant, bonorum diuisiones, pollicitationes, donationes in casum mortis suspensae quibus ipsa proprietas transferebatur, retenta vtendi fruendi facultate, in eo quam maxime recedunt ab instituto iuris Quiritium, quod, ex duorum voluntate celebratae, ius perfectum contrahentium alteri exinde quaeratur, et irrevocabilem promissa seruandi alter recipiat obligationem, consequenter naturae pactorum propiores accedant, quibus delatum esse inter veteres Germanos ius hereditarium nemo vnquam dubitauit. Vltima voluntas iuris Quiritium contra vnilaterale negotium est, quo nullum viuo possessore ius perfectum transfertur, sed, ad extremum vitae exitum reuocabi-

(c) Vid. Illustris Gebauer. l. c. pag. 567.

(d) in Tr. De successione ab intestato. Disf. VIII. Cap. 1. §. 2. 3.

(e) in V. M. L. XXVIII. Tit. 1. §. 1.

(f) in Disf. cit. Cap. 3. per totum.

(g) in Disf. De Testamenti iudicialis forma externa. Cap. 2. §. 38. sq.

vocabilis, non reuocata ius succedendi mortuō possessore nasci efficit, vi cuius, quandoque consensu heredis accedente, hereditas acquiritur.

Haec aliaque argumenta, existentiam vltimarum voluntatum apud veteres Germanos penitus peruerterentia, et dicto Taciti, qua praelucet perspicuitatem vindicantia, ex instituto pertractarunt et mihi in iis allegandis otium fecerunt, Viri insigni rerum Germanicarum notitia ac iuris patrii amore aeque conspicui; *W. CC. G. C. Gebauer (b)*, *M. de Wicht (i)*, *I. A. Kopp. (k)*, *I. G. Heineccius (l)*, *I. N. Hertius (m)*. Alios, eadem sentientes, citat ipse *V. C. Senckenberg (n)*, contrariam strenue defendens sententiam.

§. 2.

De Frisionibus et Chaucis quoque, hodierni tractus Bremensis tunc temporis incolis, assertum esse, de moribus Germanorum in genere dictum, Taciti testimonium, laudes eximiae quibus gentes haec euehit historicus, probare videntur. Quas enim gentes, virtute et honore coeteris Germaniae populis praeceminuisse praedicat, nonne earum mores ipsi praecipuae curae fuisse dixeris? Vt ita de his quoque

(b) 1. c. pag. 570.

(i) qui Senckenbergium praecipue
refutandum sibi sumsit, *im Vorber.*
2. *Ostfries. Land-R.* pag. 15. seq.

(k) de Testamentis Germanorum
iudicialibus et sub dio conditis. §. 2.

(l) Sylloge Opusculorum. Ex.
XXVI. §. 9. et in Elem. Iur. Ger-
man. II. §. 143.

(m) 1. cit. Opuscul. edit. Hom-
bergkianae Vol. II. Tom. I.

(n) in Diss. De origine Testamen-
ti publici. C. 3, §. 1.

quoque verissimum sit, nullum iis fuisse testamentum, sed omnem successionem seruatō ordine, quem natura ipsa iubere videtur, esse delatam (o). A vicinia autem mutuatum argumentum, quam Tacito, harum gentium mores optime cognoscendi, occasionem dedisse perhibent, vrgere non audeo, cum tantis adhuc obnoxium sit dubiis, an C. Cornelius Tacitus historicus, idem sit, quem Plinius Procuratorem Galliae Belgicae vocat (p).

Erant Frisiones et Chauci diuersae, si originem spectaris, gentes, successu temporis in vnicam coaluerunt rempublicam, et iisdem viuētes moribus, maiori quam scriptae leges in pretio iis constitutis, iuncta opera communem promouentes salutem, *clarum inter Germanos Frisium nomen*, cum *Chaucorum populo inter Germanos nobilissimo* (q), communicatum est.

§. 3.

Accedens deinde Frisionum Chaucorumque vnitus populus, foederi, libertatis tuendae gratia contra Alemannos et Romanorum potentiam, inter gentes Germanicas intra Albi, Rhenum et mare Germanicum habitantes, sub communi Francorum nomine sancito, in terris Rheno confinibus, armis eius debellatis, et Romanorum tyrannide depulsa auitae libertati restitutis, quicquid Italicum

A 3 solum

(o) Cf. de Wicht. 1. c. pag. 8. seq. P. II. pag. 230.

(p) Vid. *V. C. G. C. Hambergers Nachricht von Schriftstellern*. M. G. c. 35.

(q) Tacitus. Anal. IV. 74. et de

solum redoleret deleuit, nullumque Romanae potentiae odiosum voluit superesse vestigium. Si quae igitur in Germania, Romanis cis-Rhenana dicta, institutorum morumque Romanorum inuenirentur reliquiae antiquissimi aevi, tamen simile quid in Germania Magna, seu trans-Rhenana, obtinuisset inde concludi nequit. Huius enim incolae, si quando a Romanis victi nunquam tamen perdomiti (*r*), nec magis Romanum ferre imperium, et pristinam libertatem obliuioni dare, didicerunt, quam Romanorum admare vitia, et quae populus Romanus volebat iubebatque pro lege ipsis scripta venerari, potius id omne maximo prosequentes odio (*s*).

Quas Frisionum Chaucorumque, pro defendenda sua vicinorumque libertate, suscepta expeditio et infecuta terrarum armis debellatarum occupatio, incolis priuauerat regiones, Saxones, antiquas in hodierna Holfatia et Chersonefo Cimbrica egressi sedes et Albim transgressi, sibi vindicarunt, cum Chaucis Frisionibusque postea coniuncti, ad Visurgim et Rhenum vsque dominati sunt. Iunctis viribus non solum Romanorum infestant terras seculo IVto, pulsisque Gallis Batauorum insulam occuparunt, sed et, vi eiu dem amicabile foederis, ex vtraque gente expeditio in Angliam Ducibus Hengst et Horst seculo Vto facta est (*t*).

Eadem

(*r*) L. A. Flori Epitome Histor. Rom. L. IV. cap. 12.

(*s*) von Wicht. l. cit. pag. 26. seq.

(*t*) von Wicht. l. cit. pag. 35. seq. B. de Westphalen Monumenta ined. rerum Germ. etc. Tom. III.

praef. p. 69. seq. Praesertim vide C. V. Gruppen V. C. Obseru. von der Sachsen Uebergang in Britannien aus Altsachsen: quae Obseru. Rer. et Ant. q. Germ. et Roman. Vlt. est. pag. 79. seq.

Eadem autem Saxonum Chaucorumque amicabilis coniunctio effecit, ut quae in antiqua Chaucide, cuius pars tractus Bremensis fuisse dicitur, sedes antiquas retinerent defenderentque, incolae ex Chaucorum partim, partim ex Saxonum gente oriundae, Saxonum viverent moribus legibusque, ultimas voluntates plane ignorantibus. Si qua enim in Lege Saxonum datur licentia, traditionem suam facienti Ecclesiae aut Regi, ea ad venditiones, donationesque, accedente traditione et ab altera parte acceptatione, adeoque ad negotia bilateralia, erit restringenda. Ab horum frequentia autem, cuique genti propria et necessaria, argumentum duci nequit ad notitiam et usum liberalitatis ex unius voluntate peragendae, qui illa non solum alicui conferri quid vult post mortem, sed illud etiam post mortem velle censetur, ita ut ei in quem exercetur liberalitas nullum ius quaeratur, et donator aequo nullo iuris vinculo adstringatur, donec huius morte confirmata voluntate, alteri ius nascatur.

Nec veterum scriptorum narrationes alia tueri suadent. Quae enim a S. Stryk (u) in testimonium vocantur verba, ex C. Lehmanno (x) excerpta, a Lehmanno vero ex anonymi scriptoris vita Ludouici pii, ad annum DCCCXIV. desumpta, quibus ante Carolum M. apud Saxones Frisionesque in usu fuisse testamentifactionem probare annuitur, ea non de testamentifactione Saxonibus Frisionibusque a Carolo M. adempta, a Ludouico pio autem restituta, esse intelligenda,

(u) in Tr. De successione ab intestato. Diss. VIII. Cap. 1. §. 3.

(x) in Chron. Spirensi. L. II. Cap. 20. pag. 98.

genda, sed, de iure succedendi in bona auita, a Carolo M. ob gentium perfidiam fisco adiudicata, benignitate Ludouici pii iis iterum permiffa, effe interpretanda, docuit egregie I. G. Heineccius (y). Firmo igitur talo stat probatio: Testamentorum, tam inter Saxones Frifionesque liberos et gentiles, quam inter easdem gentes a Pipino Heriftallio debellatas, a Carolo Magno perdomitas et ad Chriftianorum fidem, vi armorum magis quam veritatis conuictione, conuerfas, nulla nec sub Carolo M. nec fequentibus feculis reperiri veltigia.

§. 4.

Probato non vfu testamentorum apud incolas Germaniae Magnae, neceffe erit hiftoriam introductae testamentifactionis, hodie frequentiffimae, pro virium modulo paucis explicare. Quoufque testamentifactio, institutum iuri Romano proprium, ex ipfa legum Romanarum cognitione in Germaniam profecta eft, inftar regulae valet thefis; Prouincia Germaniae a Romanis olim debellata, vel Romanorum ditionibus vicina, et cum hifce commercia exercens, vel populus occupatis Romanorum prouinciis infufus, cum ipfa Romanarum legum cognitione, etiam testamentorum notitiam accepit. Gens autem a Romanorum ditionibus remotior viuens, Romanorum imperium nunquam agnofcens, nec armis congreffa, nec bello perdomita

(y) Sylloge Opusc. Ex. XXVI. *Oftfrief. Land-R.* pag. 76. feq. et ad §. 9. cf. etiam de *Wicht Vorber.* z. L. I. C. 48.

domita iura Latii addiscens, nullam testamentorum notionem nacta est, vel demum post longa temporum interualla, nec ex immediata legum Romanarum cognitione (z). Hoc posito principio, non valet consequentia a mentione testamentorum, quae in LL. Ostrogothorum, Wisigothorum, Burgundionum et Longobardorum fit, ad vsum eorundem coaeuum in Germania Magna. Huius enim incolae, in auito consistentes solo, veterum morum fuerunt tenacissimae; et donabant quidem, quamdiu integra fruerentur valetudine, statim accedente traditione, vltimas voluntates autem condere nesciebant; et si quando in chartis, in Germania Magna conscriptis antiquioribus, *testamenti* vocabulum occurrit, non in sensu Iuris Romani sumitur, sed quodlibet instrumentum ad probationem cuiuslibet contractus confectum denotat, vti et *terra testamentalis* dicitur, cuius possessio charta confirmata est (a). Duorum in idem placito et consensu celebrabantur oblationes fidelium, populis Germaniae ad Christianorum sacra conuersis frequentissimae, contractu *precaria*, vel *praesalaria* dicto; quo proprietates rei donatae in Ecclesias aliae pia corpora transferebatur, eius vsumfructum autem donator, ex beneficio

(z) I. Schilter Iurispr. Rom. Germ. for. Ex. XIV. §. 39. I. A. Kopp D. de testam. Germ. §. 2.

(a) I. G. Heineccii Elem. I. G. II. §. 180. H. C. Senckenberg de Orig. testamenti publ. C. 1. §. 2. F. E. Vogt. D. de testam. fec. iura Sleswic. et Holsat. §. 1. C. du Fresne in Glossario med. et infimae latinitatis.

Tom. VIto pag. 1100. seq. voce *Testamentum*: illam generali significatu, quoduis diploma, praecipuum, quamuis chartam testium subscriptione munitam, indigitare, ait; in specie vero, donationem, seu chartam quae in donationis ac largitionis argumentum conscribitur, significare.

ficio quasi Ecclesiae, recipiebat ad dies vitae, non tamen liberum, sed sub promissione annui census, in recognitionem translati dominii Ecclesiae praestandi (aa). Quae itaque P. Hachenberg (b) de seculo Xmo conqueritur; „ingredior tempus effoeminatum, in quo si-
des Christiana valde coepit deficere, et declinare a pristina virilitate, sapientiasque Papas et Episcopos demisit, et ad Imperatores accessit: — Vnicum studium bonis operibus inclarescere, exstruere monasteria, ac Sacerdotes opibus mactare; inde vita aeterna, inde scelerum expiatio sperabatur, etc. si has inquam similesque querelas (c), de largitionum, Ecclesiis piisque causis hoc aeuo factarum, frequentia, ita interpretari velis, exercitam esse liberalitatem male piorum hominum donationibus inter viuos, seu per modum contractus precariae, etiam seculo Xmo iustissima erit earum ad Germaniam Magnam applicatio; sin vero illas de legatis ad pias causas intelligi posse censeas, valde dubito, probari posse, hoc et proxime sequentibus seculis per vltimas voluntates ditatas esse Ecclesias in Germania Magna. Quod enim inter viuos, tantis solemnitatibus, duplici interueniente traditione, seu effestuatione, peragi deberet bonorum translatio ad Ecclesias et pia corpora (d), id ipsum nos edocet, clericis diuitiarum auarissimis cognitum non fuisse compendium,

(aa) I. N. Hertius in Notitia R. Franc. Veter. Cap. III. §. 58. Opuscul. edit. Hombergk. Vol. II. Tom. 3. pag. 213.

(b) in Germania media. Dissert. VIII. quae est de religione Christiana

na vet. Germanor. §. 12.

(c) Conferat, cui lubet; C. Lehmanns Speyerische Chronick. Lib. 2. Cap. 19. pag. 92.

(d) Kopp. De Testam. Germ. §. 5.

um, quo idem, sine solemnitatum apparatu, Ecclesiae quaeri possit lucrum, qui breuissimam certe elegissent viam, qua ad eundem finem peruenire poterant, si istam cognitam habuissent.

§. 5.

Sed nec Germaniae Magnae incolas, per omne aeuum latere potuit praerogatiua, moribundis indulta a Constantino Imp. in l. 1. C. de SS. Eccles. vt, postquam iam aliud velle non possunt, supremae voluntatis liber sit stylus, et licitum quod iterum non redit arbitrium, clericis ad fundandas dotandasque Ecclesias maxime proficuum. Quanto faciliores enim homines esse solent ad legandas pecunias post mortem ab herede praestandas, quam ad donandas easdem, vt ipsi iis careant; quanto minoris interest cuiusque, quis possessurus sit bona iamiam derelinquenda, dummodo ipse quoad possidet iis quiete fruatur; tanto magis clericorum intererat, vt, quae hucusque inter viuos peractae erant in Ecclesias piasque causas largitiones, a moribundis celebrarentur, et vt ab heredibus praestanda essent, quaecunque Ecclesiae piisque causis praestari, moribundus consenserat magis, quam iusserat. Accedebat, quod, quae hucusque in Ecclesias collatae erant liberalitates, ab iis fieri debuissent, quibus mens sana in corpore sano erat; vltimae voluntates autem condi possent a moribundis, qui stolidi et fracto praediti animo, cum iam se morituros esse putabant, ad quaeuis permoueri possent metu, in virum constantem non cadente. Adde lepidum clericorum inuentum, quo nullum vnquam magis commodum repertum est, ad incutiendum moribundorum fragili pectori metum inanem, vt quaeuis

donarent legarentue, non vt in totum se liberatos scire, sed liberationem tantum sperare possent. Tale erat ignis purgatorius, quo in expiabili se, suosque maiores, pro immensis quae commississent peccatis detentum iri, laicis clerici persuaderent, nisi bona sua, vel maximam eorum partem, Ecclesiae vel coenobio cuidam addicerent, vt missis et vigiliis expiarentur animae. Hanc liberalitatis suae causam cordate profitentur donatores testatoresque, in innumeris medii aevi chartis, nec celant certam persuasionem, se in compensationem oblationum Deo, sanctis, eorumque Ecclesiis factarum, suam maiorumque aeternam salutem certissime reportaturos.

Non tamen vnica causa commendatae testamentifactionis a clericis, et ab iis praecipue, qui inter clericos maxima praesulgent dignitate, Episcopis, erat auri sacra fames; accedebant et aliae rationabiles et aequitati innitentes. Seruorum in Germania maxima erat copia, ruri degentes terramque colentes, in vrbibus contra ciues rari; has vt ciuium numero augerent, et sedes episcopales et archiepiscopales frequentiores magnificentioresque redderent, moribundis inter pia opera quam maxime commendabant Episcopi, et commendari faciebant, vt seruorum suorum certum numerum libertate donarent (e), quo tanquam liberi in vrbes migrare et ciuium numerum augere possent (ee).

§. 6.

(e) Legatum libertatis olim inter pia opera fuisse relatum, et inde pro salute animae vltimis voluntatibus insertum, probatum dedit, B. I. H. Boehmer in Iure Eccles. Prot. T. II. L. 3. Tit. 5. §. 27.

(ee) cf. Heruius. l. cit. pag. 212.

§. 6.

Variis mediis clerici, quos animo habebant, fines obtinuerunt, et ut peregrinum institutum ciuitatem Germanicam quasi acquireret, effecerunt. Primum inter illa locum merito tenet, insigne illud audaciae clericorum specimen, quod ipsis antiquarum legum codicibus sacrilegas manus inferre non erubuerint; quas, cum si soli legere et scribere possent, et perpetuo manibus tererent, et quae laici scire optabant cum his communicarent, describendo corrumperunt, quaecunque ipsorum commodis minus proficua inuenirent delendo, legatorum ad pias causas vero, et facultatis pro salute animae libere legandi, mentionem inferendo, qualia ne nominatenus quidem noscerent, horum codicum vetustissimorum conditores (f).

Aucta ita ipsis legibus, quanquam corruptis, praeceuntibus ultimas voluntates condendi libertate, non contenti erant clerici, quod laicis earum confestionem suaderent, sed quibus superstitio et anathematis fulmen ab ipsorum sanctis manibus pro lubitu vibratum, tremorem incusserant, officii instar iniungebant testamentifactionem, iuebantque (g). Vti enim de legatis ad pias causas vnice sollici-

B 3

ti

(f) Talis corruptionis plura exempla affert; de *Wich. Ostfries. L. R. L. II. c. 174. pag. 480. seq.*

(g) Probant asserta 1) Literae Ottonis Ep. hildensem. D. Bransv. anni MCCLXXII adiectae *V. III. G. L. Boehmeri Obseru. I. Canon. ad Obs. IV: Ibi; „Si autem, quod*

absit, aliquem ex ipsis intestatum decedere contigerit, etc. 2) In Codice Iur. Hamburg. antiquis. anni MCCLXX. P. IV. c. 4. dum vxori, prohibita testamentifactio in fauorem piae causae permittitur, illam necessitatis et officii esse indicatur, verbis: Eine Vrowwe mach wol, und mot

ti erant clerici in ordinandis vltimis voluntatibus, quae inde principale testamentorum faciebant caput, synonymice vſitatae fuerunt locutiones, vltimam voluntatem condere, et animae ſaluti proſpicere; quod ex ſtylo huius aevi dicitur, *pro anima iudicare* (gg), *dare cauſam Dei*; (b) germanice: *Der Seele gerathen*, *Seel-Geräthe*, *Seelen-Gefchäfte ſetzen*. Vnde ſucceſſu temporis prognata eſt opinio: ſi quis, forſan morte praeuentus, pro ſalute animae miſſas et vigilias, earumque compensationem coenobiis praestandam, heredibus iniungere nequiuiffet, nihilo minus hereditatis partem piis cauſis eſſe dicandam, et, quaſi legitimam animae debitam, ex omnibus bonis antequam diuiderentur ſecernendam (i).

Ne autem nouum quid et inauditum ſuadere viderentur, clerici testamentorum vſum commendantes, non ſingularem formam tribuerunt vltimis voluntatibus, ſed eodem modo, ac donationes aliaque negotia hucusque celebrata erant, peragi fecerunt. Promouebat eorum ſtudia ipſius negotii ſuauiſſas, quid enim iucundius eſt, quam

*mot wol durch God geuen in ereme
Dodbedde; etc.* 3) Eandem ſuperſtitionem ſpirantia Bremae condita teſtamenta; E. g. in libro teſtamentorum in cancellaria Bremeniſi anno MD. coepto, No. I. eiufdem anni. *So de bilge Kerke hefft geſattet, dat
syn yslick Criſtenn mynſche ſchall
ſetten teſtament. etc.* quae repetita inuenitur formula in teſtamento N. IX. ibidem.

(gg) Vide c. 4. De ſepulturis in 6to. II. F. 9. §. 1. et II. F. 55.

(b) N. Staphorſt Hiſt. Eccl. Hamb. P. I. T. 2. p. 105. et T. 4. pag. 368.

(i) Quod veterum LL. Codices dicunt: *Man ſoll der Seele ihr Theil geben*. Vid. I. Schilter Iuriſpr. R. G. F. Ex: XI. §. 25. et Ius Prov. Alemann, cap. 155. in Eiufd. Theſauro antiq. teut. T. II. pag. 93.

liberrimum exercere de rebus suis statuendi arbitrium, in tempus futurum etiam de bonis suis disponere, et posteris leges scribere. Accedebat, quod Alexander III. P. facultatem daret presbyteris parochialibus, (k) ut moribundorum lectulis adsidentes, et bona opera pro salute animae inculcantes, accedentibus duobus parochianis, valorem et auctoritatem testamento impertiri possent, quod, ad frequentiore reddendum testamentorum usum, plurimum contulisse videtur. Nam constitutioni pontificiae, etiam in Germania, legis vigor non defuisse videtur, quem inter clericos ipsi haberi iniungit, *Constitutio Adelogi Episcopi Hildensemensis* anno MCLXXIX. emissā. (kk) Verbis; „*Testamenta fratrum nostrorum, que fecerint, vel que eis ex aliorum testamentis legata fuerint, ex auctoritatibus Decretorum confirmamus, firmiter statuentes, ut nulla ecclesiastica siue laica persona contraire audeat, si anathematis vinculo noluerit innodari.*

§. 7.

Quamuis, ad colligendos Ecclesiis et coenobiis laicorum thesauros, ut frequentior fieret testamentifactio clerici omnem mouerent lapidem, non ubique tamen, per vniuersam Germaniam, felix laborum fuit successus, moribus Germanorum auitis maxima impedimenta procreantibus, horumque populo tenacissimo. Moliminibus cleri-

(k) in c. 10. et 11. X. De testam. et ult. vol.

(kk) Adelogi Episcopi Hildensemensis constitutio super aduocaciis

obedientiarum, et testamentis canonicorum, et in contra facientes; edita est ab Illustri Boehmero. loc. cit.

clericorum obstabat, quod moribus Germanorum, Saxonum in primis, non de omnibus bonis libera esset dispositio, moribundis autem et femimortuis omnis alienatio et donatio prohibita; quod mores Saxonum bona immobilia, speciatim auita, alienari non sinerent, nisi id fieret in iudicio, interueniente heredum consensu; bona mobilia donari quidem permetterent, sed edito prius vegeti corporis specimine (l). Hos aliosque mores patrios colligebat, et scripturae mandando seruare, laudabilem impendebat operam seculo XIII. Epkow de Repkow, quo auctoritati Iuris Canonici obicem poneret, consuetudines Saxonum autem suo non destituerentur vigore. Quam felici euentu id obtinuerit, applausus quo vbique receptum est Ius Prouinciale Saxonicum docet, non maximae Germaniae parti solum, sed et exteris gentibus normae instar in iudicando inferuiens (m).

Inserta erat Iuri prouinciali Saxonico limitum, quibus Saxonum mores omnem de bonis dispositionem circumscribebant, definitio; nec magis omissa, quae ad refracandam Iuris Canonici auctoritatem, et Pontificis potestatem in rebus secularibus, infer-

(l) Hoc Germanis omnibus olim solemne fuisse, vt qui stare et ambulare amplius, et rebus suis superesse nequirent, nec de iis disponere possent; addita ratione, et Charta anni MCCCIVC. V. C. de Senckenberg in Selectis I. et H. Tom. V. pag. 549. seq. probauit. Quaedam Iura specialia Germanici soli de eodem argumento, excitata vide, apud I. G. Hei-

nccium Syll. Opusc. Ex. XXVI. §. 15; iisque adde Ius Dithmarsicum antiquum apud B. de Westphalen Mon. ined. Tom. III. pag. 1800. Art. 125. et cf. de Wicht *Ostfries. L. R.* ad cap. 112. Lib. I.

(m) Generosiss. de Selchow *Geschichte d. in Deutschland geltenden Rechts.* §. 295.

inferuire possent. Dogmata qualia cum ferre nequirent, hucusque tanta opera stabilita clericorum dignitas, et iuris Canonici auctoritas; confestim clericorum aliquis novos errores Papae indicare festinabat (o). Nec defuit Gregorius XI. P. quin, quantum in ipso erat, nouationes hasce aboleret, auctoritatemque Papae et iuris ab ipso promulgati, pristino splendori restitueret. Emisit enim anno MCCCCLXXXIII. bullam papalem, Auenione ex Gallia, cum epistola ad Carolum IV. Imp. et ad Moguntinensem, Coloniensem, Brementensem, Magdeburgensem, Pragensensem et Rigensem, Archiepiscopos, eorumque suffraganeos Episcopos, passim publicandam, qua quatuordecim articulos *detestabilium quorundam scriptorum, Leges seu Speculum Saxonum dictorum*, reprobauit, et *quod Apostolica denegetur potestas, et veritati catholicae fidei derogetur, idque omnium deterrimum sit, cum alia faciant contra bonos mores et legem naturae*, anathema in tales doctrinas, easque docentes pronunciauit (p). Inter illos, papali auctoritate damnatos articulos, decimo tertio et decimo quarto loco scripti, *erronei dicuntur in quantum elemosynas, testamenta, et alia pietatis opera prohibent*; quod scilicet extra iudicium immobilia vel homines proprii dari, donariue nequeant, et nequidem de bonis mobilibus libera sit dispositio, nisi edito prius

(o) Iohannis a Clenkok Decadilla, quae ad Archiepiscopos Germaniae data est, recusa inuenitur in N. vid. Illustri de Selchow. l. cit. Staphorst Histor. Ecc. Hamburg. P. I. Tom. II. pag. 652. seq. Cf. H.

(p) Ipsa Gregorii XI. bulla, cum Conring de Origine Iur. Germ. C. 21. epistola ad Carolum IV. Imp. et il- pag. 189,

prius vegeti corporis specimine. Dammati ita, quia clericorum intentioni e diametro erant contrarii, Germanorum mores, ipsos, eorumque collectionem in iure prouinciali Saxonico institutam, introducendae testamentifactioni impedimento fuisse, satis superque demonstrant.

§. 8.

Iisdem mediis, iisdemque auctoribus, quibus reliqua Germania vltimas voluntates condere edocta est, etiam in Germania Magna, et dioecesi archiepiscopatus Bremensis, adoptata est peregrini instituti imitatio. Codices legum patriarum in hac prouincia, aequae ac ius prouinciale Saxonicum, de bonis disponendi facultatem arctis circumscribebant limitibus, et mox quidem testamentorum nomen recipientes, tamen illorum confectionem formae adstringebant, moribus Germanorum conuenienti.

Testamentifactionem seculo XIV. demum Germaniam Magnam, adeoque et tractum Bremensem, intrasse, seculo XV. ibidem testamenta priuatorum frequentari coepisse, docet B. I. G. Heineccius (9); antiquiorem autem testamentorum usum, et veteris aevi monumenta, et iura statutoria antiquiora produnt. Qui, de dioecesi archiepiscopatus Bremensis comprobatus, etiam eodem aeuo de ciuitate, sede archiepiscopali, statui poterit, cum eo seculo, clericorum

(9) in Elem. Iuris German. II. XXVI. §. 10.
§. 180. et 186. et Sylloge Opusc. Ex.

et Archiepiscopi, summa rerum ecclesiasticarum tenentis, tanto honore coleretur auctoritas, ut institutum, horum arbitrio suffultum vel condemnatum, in vrbe vbi residebat pedum, incognitum manere nequireret.

Si ex diplomatum inscriptionibus, plerumque aliena manu sequioris aevi additis, comprobari posset gestorum veritas, *facultas testandi S. Bremensis Ecclesiae Canonicis* indulta esset, ab Adalberto Archiepiscopo (qq); *confirmata vero ab Hartwico Archiepiscopo*, anno MCLXV. die XXX. Nouembris (r); et testamentifactio iam seculo XII. in tractu Bremensi cognita fuisset. Sed diploma ipsum testandi facultatis ne verbo quidem mentionem iniicit, indulgens tantum: *Vt quilibet fratrum S. Bremensis Ecclesiae, fratri suo eidem Ecclesiae seruienti, non sine quorundam fratrum testimonio, liberam dandi habeat facultatem*: et ad testamentifactionis historiam non pertinere videtur. Manifesta autem habet seculum XIII. testamentifactionis in diocesi archiepiscopatus Bremensis vsu receptae, documenta. In *Constitutionibus Synodalibus Cardinalis Guidonis, (a summo Pontifice ad Bremensem prouinciam, cum plenae legationis officio destinati;)* praecipue de personarum Ecclesiasticarum vita, — de libera testandi facultate sine solemnitatibus Iuris Statuta-

rii,

(qq) Qui sedit ab anno MCXXIV. usque ad annum MCXLVIII.

(r) Hartwici Archiepiscopi Bremensis diploma, quo Canonicis Bremensibus facultatem testandi confir-

mat; datum Bremae II. Kalend. Decembris, Indictione Vta; exstat apud N. Staphorst in Historia Eccles. Hamburg. Part. I. Tom. I. pag. 579.

rii, speciatim Lubecensis. etc. (Acta in Concilio Bremensi mense Nouembris anni MCCLXVI.) (s) dicitur: *Item statuimus, vt vnus quisque liberam testamentificationem habeat, et liberam testandi facultatem, non obstantibus quibuscunque Statutis per quoscunque edictis, videlicet, quod non valeat testamentum, nisi fiat praesentibus Consulibus vel Laicis aliquibus de ipso municipio vel loco testantis; cuiusmodi statuta decreuimus nullius fore momenti, quae aboleri praecipimus et abradi.* Quae verba, dum de limitibus, testamentificationi iure statutorio positis, querelas continent, simul frequentem eo aeuo testamentorum vsum fuisse, implicite profitentur. Statuta, quae indefinite condemnat diploma, quorumque conseruatores ab introitu Ecclesiae arcendos esse statuit, esse statuta Lubecensia, inscriptio docet; quod eo facilius erat coniectu, cum admodum pauca tantam aetatem tangant iura statutoria, et si tangunt, testamentificationis nomen etiam ignorent. *Ius statutarium Lubecense* antiquissimum seculo adscribitur duodecimo (t); vernacula lingua autem conscriptus est Codex antiquissimus anno MCCXL, qui adhuc in cancellaria Lubecensi seruatur (u). Hic non solum de testamentorum iure in genere statuit articulis 172, 185, 200. et alibi, sed et ipsorum confessioni formam praescribit, moribus patriis conuenientem, Pontificis auctoritate verbis excitatis diserte condemnatam. Ait enim

articu-

(s) Ex diplomatario Raceburgensi. *Stadt-Gesetzen*, pag. 80. si recusae, in *B. de Westphalen Monum. ined.* Tom. II. pag. 2091. (u) apud *B. de Westphalen l. c.* Tom. III. pag. 638. seq. recursus.

(t) vid. *V. C. C. G. Riccius von*

articulus 161. Van Testamenten. So we sin testament maket, de scal it doen in twier ratmanne antworde, — dar men der Ratman nicht ne mach hebben, dar mogen twe besetene lude betugen en testament, van teyn marken sulkeres unde dar beneden (x). Quae cum XXVI. annos, ante emissas constitutiones synodales, publicata sint placita, et ab iis qui clericorum tyrannidi sese subtrahere studebant, et patriorum morum tenaces erant, lubenter recepta, clericorum obesse videbantur auctoritati, et ecclesias piisque causas ditandi studio, ut quouis modo faciliteretur, non autem restringatur testamentifactio, postulanti.

Sed operatio effectu destitutae fuerunt minae Pontificis; quae enim constitutionibus synodalibus condemnata erat, coram Senatoribus testandi forma, eadem non solum Lubecae usu servata est, sed et anno MCCLXX., adeoque quatuor annis post, in scripturam redactis statutis Hamburgensibus, ibi tanquam legalis recepta et ciuitate donata est. Ita enim *Codex Iuris Hamburgensis antiquissimus* (y). Parte VI. cap. 2. *So wor ein Man syn Testament beset de sock is, unde an sinem lesten ende legbet, (vor twee Radmannen;)* unde *vorstorve de Radmannen ein*; etc. Luculenter satis, ex hisce iurium statutariorum textibus, et ipsa formae ab iis praescriptae condemnatione, *usus testamentorum seculo XIII. in dioecesi archiepiscopatus Bremensis non infrequens* apparer; eumque ipsis statutorum

(x) Constitutio quae hodie in iure Lubecensi Lib. II. Tit. 1. Art. 2. IV. pag. 2099. inuenitur.

(y) apud de Westphalen l. c. Tom.

tutorum codicibus antiquiorem fuisse, is se facile persuasum habebit, qui expendit, antiquissima statuta plerumque non nouiter inuentas probatasque continere ordinationes, sed, quae per secula iam consuetudinis iure in ciuitate obtinebant, in scripturam redacta, posteritati tradere (z). Luneburgi etiam seculo XIII. vltimarum voluntatum, praesertim in fauorem piae causae confectarum, usum viguisse, docet *diploma* anni MCCXCIII quo *Conradus, Episcopus Verdensis, Dux Brunsvicensis et Luneburgensis Ciuitati Luneborg priuilegium, de testamentis Luneburgi ad pios usus sine praescitu senatus non condendis*, indulget. (zz).

§. 9.

Probato testamentorum usu, in dioecesi archiepiscopatus Bremensis eiusque vicinia seculo XIII. facile foret iudicatu, eundem, si non hoc, saltem proxime insequenti seculo, ciuitatem Bremensem, sedem archiepiscopalem, esse ingressum; quod et manifestis testamentorum vestigiis comprobatur. Vestigiis inquam; nam nec contigit mihi esse tam felici, vt ipsa testamenta,

(z) Exempla testamentorum seculo XIII. conditorum, in diplomatum collectionibus rariora sunt; ad quaedam prouocat de Wicht. l. cit. pag. 478: aliud exstat apud de Westphalen l. cit. Tom. II. pag. 63.

(zz) In lucem protractum ab Illustri Boehmero in Observationibus Iuris Canonici; in Append. doc. Obs.

IV. Praxeos huius priuilegii autem testes sunt, testamenta sub initio seculi XIV. Luneburgi coram duobus Senatoribus condita; quorum exempla, inter alia egregia ad rem testamentariam spectantia documenta, possidet Generosissimus de Seichow, mihiq; illa inspiciendi copiam fecit, grato venerandam animo.

stamenta, seculo XIV. Bremae condita, iuuenirem. Sententiae autem in causis testamenta concernentibus ab A. Senatu Bremensi eodem seculo latae, non minus luculentum praestant indicium conscriptarum vltimarum voluntatum. Qualia autem testamenta fuerint; quamque diuersa ab illa patrisfamilias Quiritis lege familiae suae scripta; quam parum secundum solemnitates subtilitatesque in Latio adinuentas composita; inde intellectu facile est, quod eo aeuo condita sint, quo germanica sola Germanis placebant, et, nisi clerus peregrina admisceret principia, haecque superstitio amplecti suaderet, legis, exteris gentibus scriptae, omnis exularet auctoritas. Adde fauorem legitimae successioni in Germania praestitum; quam, nisi pacto id fieret, auferre nefas creditum fuisset, licet via detecta, qua id fieri posset. Et te conuictum senties, *declaratam voluntatem*, de eo quod quis post mortem suam fieri vellet, *ius succedendi* in omnia iura et obligationes, lege datum, *non immutasse, sed solas liberalitates*, amicis cognatisue collatas, a legitimo herede praestandas, *comprehendisse*. Praesertim vero non omissas esse, *largitiones ecclesiae piisque causis faciendas*; cum ea persuasio hominum animos occupasset, legatis ad pias causas ignem purgatorium exstingui, et oblata ecclesiis, scholis et miserabilibus personis bonorum parte, de peccatis commissis cum Deo transigi posse. Sicque effinges testamentorum effigiem, cum prima in Germania, adeoque et seculo XIV. et XV. Bremae, conderentur, quam, si ipsa veteris aevi monumenta inspexeris, veritati omnimode consentaneam inuenies. Non magis enim, hisce supremis iudi-

eiis heredis institutio, quae in iure Romano caput et fundamentum testamenti audit, inserta reperitur, quam reliquus iuris peregrini apparatus, de exheredatione, substitutione, iure accrescendi, fidei commissis, quartae Falcidiae et Trebellianicae detractio, etc. Inuenies tantum *documenta*, secundum mores patrios, et ritum in aliis negotiis ciuilibus adhiberi solitum, composita, *quibus gestorum memoria seruari, eorumque, post mortem testatoris subeunda, probatio instrui posset*, i. e. quibus comprobari posset declarata voluntas testatoris, de eo, quod post mortem ab herede fieri, vel praestari velit.

Sunt itaque haec veteris aevi monumenta ad ultimas voluntates manifeste referenda, etiam si iuris Romani principia applicaueris (a); sed quo iure testamenta dicantur, non aequè facile defendi poterit, cum horum essentialis character sit, ut heres directus denominetur, nisi illa generaliiori significato, quo et omnes ultimae voluntatis species testamenta vocantur, eodem nomine insigniri velis; vel eo sensu, quo omnibus instrumentis, ad probationem cuiuslibet negotii confectis, testamentorum nomen in Germania medii aevi commune fuisse, (§. 4.) notauimus. Quicquid autem sit, quousque hodiernam testamentorum Bremensium formam explicandam non aggredior, licebit, denominatione testamenti et ultimae voluntatis promiscuè uti, et neglecto significato stricto, qui priori in iure Romano tribuitur, omnem voluntatis renocabilis declarationem, de his quae post mortem faciendâ

(a) l. i. D. qui Testam. fac. poss.

enda praestandaue sunt, testamentum appellare (b). Nec obstat, quod hodie, postquam exacta iuris Romani cognitio Germaniam illustrauit, significatus strictus, quem testamento tribuit, omnino attendendus sit, et testamentum dici nequeat, nisi quae directi heredis institutionem habet vltima voluntas; cum seculo XIV. et XV. quae Quiritibus placuissent, incognita maioribus nostris essent.

§. 10.

Testamentorum Bremae conditorum, prima vestigia seculo XIV. in sententiis lites, super vltimis voluntatibus ortas, decidentibus inueniri §. praec. dixi. Auxit nuper sua de iure patrio merita, VIR EXCELLENTISSIMVS CONSVLTISSIMVS et vltra laudes meas euectus GERHARDVS OELRICHS, edendo, *Statuta Bremensa antiquissima de anno MCCCIII, ex autographo descripta*, quod in bibliotheca Bremensi seruatur; collato cum alio codice, qui in archiuo Reipublicae patriae custoditur. In hoc autographo, cum conscriberetur, paginae quaedam scriptura vacuae relictas sunt, et si quae forsan sequentibus temporibus statuta nouiter conderentur, vt ea isti statutorum codici addi possent, seruatae esse videntur. Post latam autem anno MCCCXXX legem, de sententiis, partibus illud desiderantibus, Statutorum codici

(b) Eodem modo D. Meuius distinguere vult testamentum, quatenus est vltima voluntas, a voluntatis vlti-

mae iuxta sententia, seu a testamentifactione legitima; in Comm. ad Ius Lubecense. L. II. Tit. 1. No. 11. sq.

dici inscribendis (*bb*), hisce paginis inscripta sunt, Ordalia quaedam, (*Ordeele, Schedinge*,) sententiae quibus lites coram A. Senatu Bremensi ventilatae dirimuntur, post annum MCCCXXX. publicatae, iudicantium nominibus subiunctis. Inter haec Ordalia, a VIRO EXCELLENTISSIMO simul in lucem protracta, quaedam exstant, controuersias de testamentis ortas decidentia, et ita ad frequentem testamentorum usum manifeste probandum inferuentia. Refero illuc Ordaliū I. anno MCCCXXX. publicatum (*c*), quo confirmatur donatio ab herede legitimo praestanda, quae literis, sigillo ciuitatis munitis, erat probata, et ex eius verbis, *na demmale dat it vore was van den olden ratmannen oc also gescheden*, concludi posse videtur, antea, quam haecce lis ad Senatum deduceretur, dudum confectas esse vltimas voluntates. Conclusionem firmat Ordaliū anno sequente pronuntiatum (*cc*), quod discrete agnoscit, testamentificationem esse institutum notoria consuetudine approbatum. Omni dubio autem id subripit Ordaliū anno MCCCXXXII. publicatum (*d*), quo prior sententia similis tenoris confirmatur, et testamento facta de bonis dispositio, firmiter iudicatur donatione, in euentum mortis suspensa, praecedente. Vltcrius, ad probandum, testamentificationis Bremensis origines ad minimum seculo XIV. adscribendas esse, asserre possem Ordalia 146. et 151. (*e*)

anno

(*bb*) Vid. Excell. Oelrichs. pag. 163. not. *a*. (*cc*) *ibid.* pag. 173. N. 21.

(*d*) *ibid.* pag. 177. N. 30.

(*e*) *ibid.* pag. 163. N. 1.

(*e*) *ibid.* pag. 226. et 228.

anno quadragesimo eius seculi pr. mu'gata, nisi hucusque adducta
fufficere, et ad illa prouocandi, aliam se oblaturam esse occasionem
crederem.

Non autem Bremæ seculo XIV. priorem fuisse ritum, quid
quis post mortem suam fieri velit reuocabiliter statuendi, concludi
posse videtur ex alto silentio, quod antiquissima patriæ Statuta, sub
initio seculi in scripturam redacta, non solum de constante forma,
sed et de omni iure vltimarum voluntatum seruant. Quod tamen
argumentum vereor, vt valde virgeri possit, cum, nec repetita anno
MCCCCXXVIII. Statutorum collectio (f), testamentorum mentio-
nem iniiciat, nec illa, qua hodie vtimur anni MCCCCXXXIII, quo
tamen aevo frequentissimum fuisse testamentorum vsum, et constan-
tem eorum formam, negari nequit. Potius persuasus sum, ideo ne-
glectam esse testamentifactionem in conscribendis Statutis antiquissimis,
quia, quæ hodie solemne et maximi momenti negotium est, maio-
ribus nostris non eodem modo spectata fuit. Nam donationes ad
pias causas facere consueti, paulatim morem heredibus illas iniungen-
di receperunt, liberalitates addiderunt in alios quosdam de donatore
bene meritos collatas, et cum has heredibus iniungere propensiores
essent, quam viuentes illas elargiri, frequentiores maioresque
facere coeperunt. Discefferunt ita successu temporis donationes
in euentum mortis suspensæ, olim vtitatæ, in actus qui vltimæ vo-
luntates

(f) Idem studio G. Oelrichs et nuper edita.
V. Excell. ex autographo descripta,

luntates dici possent; ita tamen, vt limites discerni nequeant, et haesitandum quandoque sit, an ad vltimas voluntates charta referri debeat, an actum inter viuos irreuocabiliter celebratum contineat. Immo quod, cum prima conderentur testamenta, de illorum reuocabilitate dubitatum fuisse, ex ipsis testamentis appareat (g), in qua tamen nisi veram, vltimarum voluntatum et actuum inter vivos celebratorum, colles differentiam specificam, nullam dare poteris. Nihil ergo imputandum erit antiquissimorum Statutorum Bremensium conditoribus, quod formam et iura negotii non definirent, cuius naturam, a coeteris negotiis ciuilibus toto coelo diuersam, non perspectam habebant, quodque, a Romanis subtiliter excogitatum esse nescientes, ad normam coeterorum negotiorum, ex quibus iura et obligationes ciuibus nascuntur, componebant. Nec ex silentio, quod Statuta Bremensia antiquissima de testamentis seruant, eorum existentia impugnari poterit, cum allegatae sententiae contrarium demonstrent.

§. II.

(g) et clausulis iis insertis: *libera sit reuocandi facultas, nec quisquam sibi ius contradicendi arroget*; similibusque. Inueniuntur tales clausulae in testamento I. Monnik in Obs. Iur. Can. Illustris Boehmeri, ad Obs. IV; et in testamentis, Libro testamentorum in Cancellaria Bremensi inscriptis, N. I. -- XII. et XXIII.

Ad testamenta, quae exstant in libro manu scripto, cui post annum MD publicata Bremae suprema elegia, in Cancellaria Bremensi inserta

sunt, prouocandi facultatem mihi fecit, VIR EXCELLENTISSIMVS CONSULTISSIMVS AHASVERVS REIPUBLICAE PATRIAE ARCHIVARIVS, excerptis egregiis inde descriptis, et mecum, vt iis vtar, communicatis. Qui permolestus labor, ad promouenda studia mea susceptus, B. Lectoris admirationem forsitan excitabit, meam non excitauit, cum, quam a puero vixi, omnem vitam beneficiorum, a FAVTORE nunquam satis colendo acceptorum, vnā continere seriem, sciam, et grato recorder animo.

§. II.

Patriae ciues seculi XIV. et XV. qui quid post mortem suam fieri velint reuocabiliter declarabant, nomen testamentorum, non ipsum institutum in Italico solo natum, cognitum habebant, nec eius formam ex peregrino iure addiscebant. Conficiebant ultimas voluntates, sed eodem modo, eademque adhibita forma, quibus coetera omnia ciuilia negotia peragebant; in quibus celebrandis, id potissimum attenditur, vt, quae duorum in idem placito sancita sunt, eueniente casu exacte probari possint, et vt, in finem futurae probationis, gestorum memoria conseruetur. Eadem etiam futura probatio vnice ante oculos erat ultimas voluntates condentibus; cum, sub iudicium vocato testamenti valore, quodlibet testamentum validum indicaretur, cuius tenor iudici sufficienter probatus videbatur. Ita vero euenit, vt, quam ius Romanum *iustae voluntatis sententiae* primum *requisitum* esse iubet, *certitudo voluntatis*, maioribus nostris *unicum* fieret (b). Testimonium defero sententiis A. Senatus Bremensis seculo XIV. latis, et codici Statutorum Bremensium antiquissimorum ab EXCELL. OELRICHS in lucem protracto insertis, supra

(b) De solemnitatibus vltimae voluntatis nulla quaestio; Romanorum testandi rituum nulla notio, quibus nec XIV, nec proxime sequente seculo Iuris Romani notitia tribui potest; eius, quam c. 10. et 11. x. De testamentis: in fauorem piaae causae indulget, formae nulla vestigia. Clerici Bremenses coram notario, vel duobus notariis et testium indefini-

to numero, testamenta condebant. Ita confecta inueni; testamentum Herbordi Schene cellerarii maioris et Canonici Sti Anscharii Eccles. Brem MCCCCXII. Bremae conditum; testamentum I. Monnick (§. 10. not. g.) allegatum; et testam. Harbordi de Mandelslo in R. C. Bilderbecks Saml. ungedr. Vbrkunden. P. I. pag. 31. 1q.

pra (§. 10.) ex parte iam allegatis. Confirmatur enim MCCCXXXII. sententia A. Senatus Bremensis antea lata, qua validum declaratum erat testamentum, quod testibus sufficienter probari poterat: *also binrich van Dettenbusen in den vorbenomeden testamente hadde sin goet geven unde bevalen also scolde dat bliuen na des dat man des mit tughe vullen quam (i).* Sententia MCCCXL. ab A. Senatu Bremensi pronuntiata, actori legatum petenti, et testamentum conditum esse alleganti, si probaret assertum, ab herede praestandum esse legatum, declarat; (k). *also de silue lutteke bikwert in sinen lesten sukebedde sin leste testament best ghesed des sine testamentere mit tughen vullenkomen moghen also schal men dat holden;* et ipsa Ordalii inscriptio, (quanquam inscriptiones Ordaliis aliena manu sequentibus temporibus additae sint (l);) docet, testamenta quae sufficienter probari possent, valida esse iudicanda: *De Testamente bewislick schal men holden.* Addo aliam sententiam ab A. Senatu Bremensi itidem super valore testamenti publicatam, cuius decidendi rationes, disertis verbis loquuntur: confirmari testamentum, quia sufficienter probatum, nec tenor declaratae voluntatis in dubium vocari posset (m). *In twisfiger Sake twischen Polene Werdinkbu-*

(i) loc. cit. Ordal. 30.) pag. 177.

(k) Ibidem pag. 226. Ordal. 146.)

(l) EXCELL. OELRICHS. ibid. pag. 151. not. b.

(m) Adscripta est haec sententia A. Senatus Bremensis, codici Statutorum Bremensium MScto, qui in Bibliotheca Academiae Georgiae Au-

gustae, splendore suo Germaniae satis nota, custoditur, ad pag. 237; sed et V. EXCELL. AHASVERI beneuola opera ex *Libro sententiarum A. SENATVS BREMENSIS.* fol. 193. descripta, pro insigni eius in membraeque studia fauore, mecum communicata est.

sen van wegen ener gifle so syner buſerowen und dochter van der ſeligen Halſeſchen in öbreme leſten Willen togetekent und beſche. den ſy --- Clagheren, unde Hermann Vagedes unde ſiner litiſ conſortin alſe Erven der ſeligen Halſeſchen wedderinſage --- erkende de Erbare Radt dat Teſtament ſeligen Luder Halſes, dewyle dat mit ſiner egenen hand geſchreven, mit ſinen Ingeſegell beſetter unde in des Rades teſtamentlok ingeſcreven were, (n) unde dan dergeliken teſtamente vor velen vorſchenenen ok noch in korten Iaren van deme Rade togelaten in ſyner werde, by macht --- Actum am donnerdage des XII decembris. anno LV. (MCCCCLV.)

Lis ſcilicet deſuper coram A. Senatu Bremeni ventilata erat: An vidua Luder Halſes legare potuiſſet bona, ipſi a marito cum facultate de iis diſponendi relicta? Quod negabat reus; quia teſtamentum mariti, manu eius propria quidem ſcriptum eiusque ſigillo firmatum eſſet, aliis vero ſolemnitatibus, tunc temporis forſan ex iure Romano cognitis, neglectis, iniuſtum dicendum ſit. Senatus confirmat valorem teſtamenti, quia ſcriptura et ſigillum teſtatoris in controuerſiam vocari non poſſet, voluntas eius ita ſatis certa et probata, vi longaeuae et conſtantis conſuetudinis autem, vltimae voluntates ita conditae, validae iudicatae ſint.

§. 12.

(n) Inuenitur in libro teſtamentoria Bremeni. N. CCXVIII. anno MD. coepto, in Cancellaria

§. 12.

Ad quam solam in testamentis diiudicandis respexerunt maiores (n) voluntatis certitudo, non nisi legitima probatione exploranda erat; naturalis ratio itaque iniungebat testatoribus, ita declarare voluntatis sententiam, vt, negatae forsan, legitima exstet probatio, et seruata omnis tenoris fida memoria, in ipso testandi actu media probandi praeparentur. In negotiis priuatorum duplici praesertim modo gestorum memoria in vim futurae probationis seruari solet; adhibitis negotio celebrando testibus notoriae integritatis; vel actorum narratione scripturae, ad fidem comparandam idoneae, inserta. Vterque modus ab omni aeuo Germanis vsitatus fuit, et ad instruendam legitimam probationem testibus aequae ac chartis honor suus habitus, frequentior tamen chartarum vsus. Quid mirum, vtroque adhibito modo, gestorum memoriam seruandi et futuram praeparandi probationem, confecisse vltimas voluntates, qui discrimen inter has coeteraque ciuilia negotia existens non cognoscerent. Primo loco disquirendi animus est; testibus adhibitis quo modo condita sint Bremae suprema elogia? Quo condi potuisse, ex dictis patebit; condita esse, iniunctae probationes vltimarum voluntatum, in Ordaliis ex Codice Statutorum antiquissimo ab EXELL. OELRICHS editis, docent.

(n) Idem in Anglia obtinere, et relictis solennitatibus ea tantum requiri, quae probandae vltimae voluntati sufficiunt; didici, ex Illustris Boehmeri Obseruat. Iur. Canon Obs.

IV. §. 10. De Frisia Orientali; vide *von Wichts Ostfries. L.R.* L. II cap. 174. pag. 483. Cf. etiam, de Westphalen Mon. ined. Part. II. pag. 96. N. 93.

docent. Diserte probatio per testes instituta fubeundaue nominatur, *na des dat man des mit tughe vullen quam (o)*, *des sine testamenter mit tughen vullenkomen moghen (p)*; sed, quia generaliter de probatione per testes loquuntur ordalia, an ideo quosunque testes ad probandum testamentum habiles fuisse credideris? Nullo modo ius patrium affirmatiuam tueri concedit. Vt enim silentio praeteream limites, quos, testimoniis in iudicio contra ciues dicendis, posuit Ordeel XXXVIII - XLI; ciues Bremenses producendos fuisse in testes vltimae voluntatis, exinde patet, quod, quousque maiores solis patriis viuerent legibus moribusque, speciali iuramento testes non obstringerent, sed horum enunciatis fides haberetur, vi iuramenti ciuici quod Senatui praestiterant (*q*); et consequenter omnes non-ciues, tali iuramento non obstricti, inhabiles ad testimonium dicendum essent iudicandi. Sed, nec ciues omnes testes produci poterant, ad probandam vltimae voluntatis *sententiam*; *legitima* enim *probatio* requiritur; ius statutarium Bremense autem legitimam non agnoscit, in causis alicuius momenti, immo marcam Bremensem excedentibus, probationem per testes, nisi quae fit *Ciuihus Iuratis*; in eum finem, vt talibus negotiis interesse, et desuper testimonium omni exceptione maius ferre possint, speciali iuramento obstrictis. Ita enim Ordeel IV. (*r*). *Wat klage kumpt vor dat Gerichte, de bo-*

ger

(o) Ordal. 30.) pag. 177.

(p) Ord. 146.) pag. 226.

(q) Vid. B. C. a Rheden in diss. de restricta dispon. inprimis testandi fac. vx. Brem. §. 28.

(r) In antiquissimo Statut. Brem. Codice inter Ordalia primum locum occupat; ex edit. EXCELL. OELRICHS. p. 67. B. F. E. Puffendorf autem in Append. Statutorum, Tomi II. Obferu.

ger is, wen eine mark, dat schal men tuigen mit Swarnen. Vltimae voluntatis dispositio merito pro re maioris momenti aestimanda est, et semper negotium erit marcam Bremensem excedens; probanda nihilominus testibus habilibus; ciuibus secundum Statutum LVI. speciali iuramento, de iusto veroque testimonio ferendo, Senatui deuinctis. Eligebantur olim ad hoc ciuicum munus, ex qualibet parochia, ciuium viginti quatuor annis maiorum numerus indefinitus (s), vt duorum Iuratorum testimonium rogari posset, a quibusuis maioris momenti negotia celebrantibus, et lis desuper orta secundum ipsorum enuntiata decidi. Condito, (quantum intelligo, ex loco quem in Codice ab EXCELL. OELRICHS edito tenet (t);) post annum MCCCIL Statuto LV, numerus Iuratorum definitus est, ne sit Senatorum numero maior; Senatui eos constituendi tributum vel confirmatum arbitrium; vtque instructi sint habitu chartas Germanica lingua conscriptas legendi, stabilitum. Posterius requisitum, olim forsan neglectum fuit; cum, si Senatores, eorum officiales, et clericos exceperis, caeteri omnes fere analphabeti essent; iam vsum praestabat insignem, in documentis coram Iuratis confi-
 gesto-

feru. Iur. Vniu. pag. 71. hoc Ordalium, male in genere, de ciuibus iuramento ciuium obstrictis, intelligit; refutatus a B. D. Schoene Illustri Reipubl. patriae quondam Syndico; in diff. Selecta iur. Brem. rat. contract. E. V. C. I. §. 3.

(s) Vti videre est inter Singularia Codicis II. Statut. Bremensium antiquissimorum; apud EXCELL. OELRICHS. pag. 282. vbi duplex inueuitur Catalogus Ciuium, in Iuratos Ciuitatis Bremensis MCCCXLVII. et MCCCCVI. electorum.

(t) pag. 89.

gestorum exacta probatio. Etiam testamenta sequenti seculo coram Iuratis confecta et in scripturam redacta sunt; testimonio Iuratorum enim fidem chartae confirmante, legitime probata, adeoque et valida erat ultima voluntas, vnico quod maiores desiderabant requisito exploratissimae veritatis praedita. Debeo haec, et duas sententias, lites de testamentis coram Iuratis conditis ortas, decidentes, quas in *Append. Docum. f. lit. A. et B.* adiungo, indulgentissimo fauori, quo me meaque studia prosequi haud dedignatur, VIR PERILLVSTRIS MAGNIFICVS AC CONSVLTISSIMVS SMIDT, REIPVBLICAE PATRIAE CONSVL, cuius de salute Reipublicae merita veneratur, quicunque Patriae bona precatur, quaeque de felicitate Bremae gauisura est, venerabitur aetas; FAVTOR SVMMVS, nunquam non pie ac deuote colendus.

Postquam iuris Romani cognitio patriam accessit, et ad eius normam causae in iudiciis ventilatae tractabantur, quibuscunque testibus, singulari testium iuramento obstrictis, eadem fides habita est; Iuratorum constitutio plane cessare coepit. [Accessit notariorum frequentia; quorum negotiis maioris momenti adhibitorum opera, simul scriptura commode conficiebatur. Nullus itaque Ordalii IV, quoad Iuratorum testimonium, hodie superest vsus, nec de testamentis coram Iuratis confectis quaestio oriri poterit. Si quis enim hodie adhibita testium corona, supremum celebrare vellet iudicium, actus ad iuris Romani placita esset componendus. Quae vero reperiuntur

testa-

testamenta, coram tribus quatuorue testibus condita (*tt*), rariora sunt, quam quae ad exemplum trahi possint.

§. 13.

Alter modus, quem Germanis ab omni aevo vsitatum atque solemnem fuisse dixi, fidam gestorum seruandi memoriam, ad finem futurae probationis, *Charta* obtinebatur; scriptura narrationem actorum continente, praedita caractere ad fidem sibi acquirendam idoneo. Character iste, qui et solemni documenti nomine venit, chartis testamenta continentibus, triplici porissimum modis tributus esse inuenitur; qui sunt: 1) *Chartarum partitio et indentatura*, seu dissectio chartarum, in duplo eidem membranae inscriptarum, verba quaedam, loco membranae dissecando literis maiusculis inscripta, transiens, vel per lineam rectam, vel per lineam dentatam facta (*u*). 2) *Testium numerus* adhibitus; quorum nomina chartae inserta, non tamen accedente subscriptione. Quibus chartis, cum vnica fides quaeratur ex testium elogiis, de testamentificatione Bremensi coram testibus Iuratis autem §. praec. actum sit, iis examinandis non immoror.

3)

(*tt*) In libro testam. in Cancellaria Brem. MD. coepto; N. CCLXIII. et CCCXXVL

(*u*) vide I. C. Gatterer *V. C. Elementa Artis Diplomaticae*. §. 260. pag. 190. Testamenta hoc adhibito ritu Hamburgi condita, exhibet N. Staphorst in *Hist. Eccles. Hamb.* P. I. Tom. 4. pag. 401. 485. & 491. Vnicum tantum obuenit Bremae con-

ditum testamentum, cui haec solemnitas addita, N. CCXIV. in libro testament. in Cancellaria Brem. MD. coepto; cuius formula haec est: *Des to tuge hebbe ick (testator) myn signetsegell bir under gedruckt; --- des to mererer orkonde der warbeyt syn dusse tzerter twe van enem lude, mit ener hand geschreven, --- und dorch den namen Ihesus van een ander gesneden.*

3) *Sigilla*, chartis confectis addita, pro diuerso seculi more vel impressa vel appensa. Tanta a medio seculo XII. ad seculum XV. sigillis auctoritas tributa est, ut nullum, nisi quod signatum esset, pro legitimo haberetur diploma; ac sigilla omnium solemnium, subscriptionum ac testium locum supplerent (v). Merito itaque seculum, nil nisi manifestam probationem voluntatis requirens, ut testamentum dici posset rite conditum, sigillis, quorum tantus erat honor, fidem attribuit chartis testamenta continentibus; quod Bremae seculo XIV. et XV. factum esse, pleraque quae inde ad nos peruenere, testamentorum documenta demonstrant.

Prout vel publica, vel priuata auctoritate, chartae fides acquiritur, documentum publicum, vel priuatum dicitur; genus vtrumque documentorum extra collisionem aequali pollet probandi vi; vtrumque in testamentis condendis in eundem finem et eodem cum effectu adhibitum; vtrique etiam communis esse videtur, vox Germanica *Hantvesse*, *Handfesse*, sensu generali sumta (w). Si enim illa nihil aliud indigitat, ac *mit eigner Hand besfestigen*, siue

con-

(v) Gatterer. I. cit. §. 319. 320. Modum testandi, sigillo Episcopi, vel Principis secularis, vel Monasterii, vel Ciuitatis chartae confectae appenso, *durch ein geschriebenes Handfesse*, iniungit; Ius Prov. Alemann. C. XXIII. in I. Schilkeri Thes. Ant. Teut. Tom. II. p. 17. Cf. Kopp. I. cit. §. 5. & Balser. diss. cit. §. 56. Exempla testamentorum sigillis Episcoporum &c. confirmatorum, vi-

de apud I. P. Ludewig in Reliq. MScriptorum; praesertim Tom. I. pag. 14. & N. 260. Tom. V. N. 168.

(w) Sola publica instrumenta indigitans, in Iure prou. Alem. allegato; in Iure statutorio Bremensi quandoque strictiorem significatum habens; de quo vid. EXCELL. OELRICHS in Glossario ad Statuta Brem. p. 60. & B. C. a Rheden D. de Iure handfestario Bremensi. Cap. I. §. 3.

confirmationem documentum subscriptione accipiat, siue sigillo addito (x); et ortum traxit a formulis monogrammaticis et sphragisticis *manu firmare*, *manu propria subterfirmare* etc. (y); tam documenta priuatorum subscriptione sigilloque confirmata, quam quibus publica auctoritate iisdem ritibus vis probandi tributa est, nomine *der Hantvesten* insigniri potuerunt; et talibus documentis, *mit Handvesten*, probata dici potuerunt testamenta, quorum exploratissima veritas siue publicis siue priuatis chartis demonstrata erat. Instrumentum priuatum fuisse videtur, quod in Senatu Bremensi producebatur, quodque diserte *ene hanfesten* dicitur, in Ordalio I. ab EXCELL. OELRICHS edito (z). Et de Instrumentis priuatis aequae ac publicis intelligendum est ius statutarium Bremense, *Ordeele LXXXVI*; quo communio bonorum vniuersalis inter coniuges Bremenses stabilitur, nisi, pactis dotalibus aliud esse conuentum, manifeste probari possit; *dar en sy ein ander onderschiedt, des men fullenkamen mach mit hantvesten, edder mit tuigen*.

§. 14.

Instrumentis priuatis condita sunt testamenta; dum testator voluntatis sententiam manu propria scripturae mandabat, hancque subscripto

(x) Teste enim Car. du Fresne in Glossario ad Scriptores mediae et infimae latinitatis. Paris. 1733. Tom. IV. pag. 455. voce, *Manu firma*; quae eadem est quam Germanice dicimus, *Handveste*, proprie illam indigitare ait: „Chartam qua fundus, alicui ad vitam et heredum sub censu annuo conceditur,“. In genere au-

tem a formulis allegatis; „omnia diplomata Regum & Imperatorum manu firmata seu subscripta, Manuscriptiones dici,“

(y) Gatterer. l. cit. §. 281. pag. 218. seq. et §. 324. pag. 275. seq.

(z) Ex Cod. Stat. Brem. antiquo. p. 163.

scripto nomine, vel sigillo addito, vel utroque confirmabat. Pro validis sufficienterque probatis agnita esse testamenta, hoc modo confecta, ex sententia A. Senatus Bremensis, supra (§. 11.) in extenso allegata, satis apparet. Si enim, propria testatoris manu scriptum et eius sigillo consignatum esse testamentum, negari non posset, exploratissima adesse credebatur veritas, illud veram, de eo quod testator post mortem suam fieri velit, continere sententiam. Nec in mentem venit huius seculi hominibus, tanta integritate, omnem falsi opinionem excludente, conspicuis, vi metuque adigi potuisse testatorem, ut tale scriptum conficiat, extraneum ductus literarum testatori proprios arte imitari, & sigillum adulterinum supponere potuisse. Attamen non diu in occulto fuisse huius testandi ritus naevos, & quam parum ad exploratissimam voluntatis veritatem sufficiat, quae eius usum probant, sententiae nos edocent. Et post tot ab heredipetis ingeniose excogitatas artes (22), quibus hereditatibus alienis avidas iniicere sciunt manus, post tot scripturarum artificiosa imitatione, et sigillorum adulteratione perpetratas fraudes, quis optaret, legem posteritati dicere, chartam, scripturae genus prae se ferentem, quo et defunctus utebatur, et sigillo munitam, sed quod facillime aliena manus addere, uti scripturam arte imitari, potuit? Quis, etiam nihil ad ultimae voluntatis valorem requirens, nisi gestorum memo-

ria

(22) Cf. Leyser Spec. CCCLV. ma testam. iud. et privat. §. 10. pag. per totum; et C. V. Grupen de for- 192. seq.

riam ad manifestam probationem sufficientem, in tanti momenti negotio adhibere vellet comparationem literarum, qua, inter omnia probandi media, nullum magis difficultatibus inuolutum, & ad plenam fidem faciendam inidoneum est; quaeque ab una parte tot exposita est fraudibus, quot errores in ipso artis peritorum iudicio committi possunt. Vnde huius testandi ritus hodie iure meritoque omnis usus exulat. Olim vero eundem frequentem fuisse (a), sententiis A. Senatus Bremensis, edocemur. Meae qualicunque operae, in inuestigandis testamentifactionis Bremensis originibus, hic quoque indulgenter succurrere non defuit, FAVOR INDVLGENTISSIMVS, PERILLVSTRIS MAGNIFICVS AC CONSVLTISSIMVS SMIDT REIPUBLICAE PATRIAE CONSVL, sententias quasdam huius argumenti, *ex libro Sententiarum AMPLISSIMI SENATVS BREMENSIS*, mecum communicari curans, cuius singularis fauoris semper me cultorem habebit obsequiosissimum, ut nulla aetas, summæ qua me prosequutus est, beneuolentiae memoriam grato animo eximere valebit. Prima sententiarum Fol. 32. Col. 1. anno MCCCCLXVIII. publicata est; *in causa Hinrick Berneblas contra Iohann Wilden*, curatorio nomine vi-
duae

(a) De Frisia orientali vid. *de gelt, den upgemeldeteten Hicke--best Wicht Ostfries. L. R. L. II. cap. 174. pag. 483.* qui sententiam allegat circa medium seculi XVI publicatam: *dat sabl. Ailt milder Gedächtnis in sin Testament mit sin egen Segel versee-* *gelt, den upgemeldeteten Hicke--best Erfgename gemacht, dat mag mis Rechte wohl bestaen.* Cf. etiam *B. de Westphalen monum. ined. P. II. p. 96. n. 93.*

duae Otten Berneblas *van enes breues* (b) *wegen den Otto Berneblas mit sinem segele scholde vorsegelt hebben*; et plane non in dubium veniente testamenti valore, si forma spectaretur, facultas testandi impugnabatur (c). Eorundem testamentorum auctoritatem probat, simul vero litium, quibus causam dabant, exemplum exhibet sententia, Fol. 44. Col. 2. *Desfulven Iabrs* (MCCCCCLXXIX.) *quam Dideric Brede unde seligen Her B Eler Breden Husfrowe vor dem Rade to clage unde to antworde van enes testaments wegen dat Her Eler vorbenn. geset unde mit andern vromen luden besegelt hadde. Und desulve Dideric leeth do myt Johann Hillingsfleden seggen, nae dem Her Eler dat testament besegelt hadde mit sine seegel, und mit siner hand gescreven were unde vrome lude dat mede besegeld hadden, dat sin segel scholde macht hebben, so verne de Rad sede dat it recht were unde hoppede de Vrouwe scholde dat benomen, oft er ok in den segeln wat schelde. Dier do dat Testament gelesen waerd unde der Vrouwen nae lesinge des Testaments dat segel gbewiset. Darup Hinric van Varle antworde dat Her Eler erbenn. hadde in lyve und in dode twe segele de weren dem segele nicht gbelyk unde se erkende des vor sin segel nicht, so Hinric ok eer gesecht hadde, und settede dat ok by den Rad in dat Recht. Darup schedede do de Rad vor Recht dat sodane segel erbenn scholde macht hebben,*
idc

(b) *Handveste*, instrumenta publica vel priuata sigillo munita, quandoque et simpliciter *breue* vocari, obseruauit EXCELL. OELRICHS in Glossar. voce *Handveste*. pag. 61.

(c) Cf. infra C. II. §. 3.

idt en were dat de Vrouwe dat mit Rechte konde byleggen. Eiusdem argumenti adhuc plures afferri possent sententiae, ab A. Senatu Bremensi iudicatae: e. g. MCCCCLXXVIII. in causa *Hinric Gronig*, contra *Marten van Heyenborg unde Hinrikes van Grope-linge kindere*, in Libro Sententiarum Fol. 44. col. 1. Sed quas adduxi ad explicationem ritus testandi antiquati sufficient. Vnicam tantum licem sententia A. Senatus Bremensis MDXXIII. decisam, in appendice documentorum sub Lit. C. adiungo; quia et docet, usum huius testamenta conficiendi ritus seculo XVI. adhuc floruisse, et varias exceptiones, quae huiusmodi testamentis opponi poterant, et litibus innumeris ansam dabant, indicat; denique autem ad illustrationem eorum, quae supra de vltimis voluntatibus coram Iuratis condendis allegauit, inseruit.

§. 15.

Publicis instrumentis gestorum memoriam conseruarunt, et futuram probationem sibi prospexerunt maiores, duplici modo. 1) Confectis coram Senatu chartis, sigillo ciuitatis munitis. 2) Rogatis priuata auctoritate Senatoribus quibusdam, vt chartae testimonio suo vim probandi tribuant, ac testimonii interpositi characterem chartae imprimant nominis subscriptione, et addito sigillo maiore, quod senatorium dicitur. Vtrumque modum, publica auctoritate chartas probationis causa confectas confirmandi, in testamentis condendis adhibitum fuisse, omni dubio eximunt, veteris aevi monumenta, quae indulgentissimo FAVORIS PERILLVSTRIS MAGNIFI-

CI ac CONSULTISSIMI, saepius honoris causa nominati, fauore, ad manus meas peruenerunt.

Coram Senatu, i. e. eo Senatorum numero, qui pro tempore fasces regiminis in ciuitate tenet, et speciali iuramento obstrictus, promouendas iustitiae causas curae suae demandatas habet; vulgo, *Vor dem sitzenden Rathe*: a quo distinguitur; *Die Witttheit*: Plenum Senatus, ad quod hodie respiciunt, in causis gratiae statuendi arbitrium, et, quae salutem publicam immediate concernunt; olim interdum ad causas iustitiae, quae altioris indaginis videbantur, decidendas congregatum. Coram Senatu inquam, conditum est *testamentum Renward Denen*, anno MCCCCV. in Appendice sub lit. D. adiunctum; et eandem formam praefert, *testamentum Hinrikes van der Hude*, die lunae post festum Martini Episcopi anni MCCCCLIII. celebratum; cuius duo authentica eiusdem tenoris confecta sunt, quorum alterum heredibus relictum, alterum inter sanctiores Reipublicae patriae tabulas depositum est: praeterea vero insertus eius tenor *Libro Memoriali* AMPLISSIMI SENATVS BREMENSIS; pag. CXLiv. col. 2. De testamentis coram Senatu conditis quod addam non habeo, nisi quod dubio obnoxium non credam, omni exceptione maius aestimatum esse instrumentum in ipso iudicio confectum, ritum illud conficiendi autem sequentem fuisse. Testator ultimae voluntatis sententiam charta comprehendi fecit, et in iudicium veniens illam Senatui obtulit, veram ipsi inesse voluntatis declarationem, de eo quod post mortem suam fieri velit, confessus, vt,

ciuitatis sigillo munita, vim probandi accipiat, rogauit. Annuente eius precibus Senatu et sigillo ciuitatis chartae adiuncto, rite celebrata erat vltima voluntas (cc).

Ab his coram Senatu conditis testamentis differunt instrumenta, quae testamenta quidem continent, sed antea coram Senatoribus quibusdam priuatim confecta, quo in perpetuam memoriam omnimoda actorum exister probatio, in diploma sigillo ciuitatis confirmatum, auctoritate Senatus transumpta. Haec enim, origine spectata, ad testamenta coram quibusdam Senatoribus condita referenda sunt, quae autem ex post accedere solemnitates, ad testamentificationem trahi nequeunt. Sunt autem testamenta coram Senatu condita iudicialibus annumeranda, quatenus in iudicio, vel saltem in eo Senatorum confessu, qui iurisdictionem in ciuitate exercet, celebrantur; ratione formae autem inter illa, et testamenta iudicialia Romana nihil est similitudinis, nisi quod et haec in iudicio conficiantur (d). Originem traxisse videtur, ritus coram Senatu testandi, ex more veterum Germanorum maioris momenti negotia in iudicio celebrandi, qui forsan haesit cognita testamentificatione. Non tamen mihi persuadere possum, maiores a necessitate bona immobilia in iudicio

(cc) Idem testandi modus olim quae egregie explicauit duabus Observationibus C. V. Gruppen V. C. de Hamburgi vsitatus fuit; teste d. Saml. d. Hamb. Ges. u. Verf. IVter Tb. forma conficiendi Acta apud Romanos; et de forma testamentorum iudicialium et priuatorum in scriptis. 2te A. S. 74. 75.

(d) Quod patebit, collatis iis, Hannov. 753. 4.

dicio alienandi transferendique, argumentum duxisse ad testamentifactionem iudicialiter peragendam, quia et hac, res immobiles, in bonorum vniuersitate existentes, transferrentur. Praeterea enim, quod ab initio de ipsa bonorum vniuersitate vltimis voluntatibus dispositio non fieret, sed, vti supra narratum, legata ad pias causas aliaeque liberalitates, vtramque implerent paginam; nullam vnquam Bremae introductam fuisse necessitatem iudicialiter testandi, manifeste docent caeteri ritus, quibus eodem aevo condita sunt suprema elogia, quo et iudicialia testamenta celebrabantur. Quae autem, cum prima conderentur, testamentis forma externa fuit, eadem constans et perpetua permanfit, nec testamentis, ipsius bonorum vniuersitatis dispositionem continentibus, alia forma scripta, moribusue data est.

Nullus dubito, et hodie cuique licere voluntatis suae sententiam scriptura comprehensam Senatui offerre, et libero arbitrio declarato, omnem testamentorum solemnitatem superare, quod tot nobilium probatarumque personarum conscientiam tenet, et cuius documentum sigillo Ciuitatis munitum est. Sed quia hodie, testatoribus nihil magis curae cordique esse solet, quam vt sollicitè celent supremae voluntatis argumentum, ne qua ad heredes vel legatarios ante diem eius perueniat notitia, hoc testandi modo vero vltimae voluntatis contenta omnibus manifestantur, cum, quantum scio, clausa testamenta Senatui nunquam oblata sint, eo neglecto, breuior et celatu faciliior via, supremum condendi elogium, eligitur. Integrum enim est cuique atque permissum formam adhibere a Quiritibus subtiliter excogitam; et, quod frequentius fit, testamentum in-

terueniente duorum Senatorum auctoritate celebrare. Senatoribus priuata rogatione conuocatis clausum offerri potest testamentum, vt subscriptione et sigillis interpositi testimonii characterem et veritatis fidem chartae attribuant; celari consequenter omnimode possunt et supremi iudicii contenta, et, si testator velit, ipsa testamentifactio, quod causae est, huius testandi ritus vsum hodie superesse frequentissimum. Qui, cum a primis testamentorum natalibus Bremae non minus frequens fuerit, iam eius origo et forma plenior merentur illustrationem.

§. 16.

Circa originem ritus, testamenta coram Senatoribus condendi, diuersissimae sunt sententiae. Iuuabit itaque eius indolem paulo altius repetere ac illustrare; quod commodè fieri posse credes, si, quae mea sit sententia, thesibus quibusdam proponam. Sit itaque prima: *Germanicae originis et vetustissimi aevi est, modus, instrumentis coram Senatoribus quibusdam priuatim confectis, gestorum memoriam, in finem futurae probationis seruandi.* Cum maiores, quae in vita ciuili peragebant negotia maioris momenti, scripturae mandare, et charta actorum narrationem comprehendere inciperent, tanta erat aevi simplicitas, vt qui scripta legere poterant admodum pauci essent, ad conficiendam scripturam habiles, fere nulli, praeter Senatores et clericos. Hos itaque negotiis celebrandis, chartae conficiendae causae, adhibere necessitas iubebar. Licet vero in ciuitate paria, aequali honore cultos crediderim Senatores et clericos, indistincte

tamen negotiis ciuilibus peragendis adhibitos fuisse Senatores, veteris acui monumenta loquuntur. Publica fide enim digni videbantur testes in senatoria dignitate constituti; et quibus salus publica administranda promouendaque esset commissa, quis in negotio priuato testes habere, et chartam conficiendam committere dubitasset. Suadebat porro Senatorum potius quam clericorum rogare testimonium, ipsa veterum in iudicio procedendi ratio. Si enim chartae in iudicio productae fides in dubium vocatur, non meliori modo suppleri potest probatio, quam elogiis testium, qui negotio interfuerunt, et chartam confecerunt. Quod impossibile erat, si testes essent clerici, nulli dubio obnoxium, si coram Senatoribus peractum esset negotium. Clerici enim, cum nec ciues essent, nec, in causis marcam Bremensem excedentibus, Iuratorum vice fungi possent (*e*), nequiquam validum perhibere poterant testimonium. Senatores contra non habiles solum testes erant, sed et fide dignissimi habebantur; vti Scabinos per vniuersam Germaniam negotiorum testes fide dignissimos habitos fuisse, Cel. Puffendorf (*f*) probatum dedit. Immo Senatorum testimonium omni exceptione maius credebatur, cuius causa merito in eo collocatur, quod ob insignem qua praefulgent dignitatem, electam eorum fidem et industriam, et praestitum Reipublicae iuramentum, non nisi optime de illis praesumi possit; tum, quod negotia tractantes fidem eorum approbent, cum aliae,

mani-

(*e*) Ordeel IV. Cf. §. 12.

(*f*) de Iurisd. Germ. P. I. Cap. 3. §. 69.

manifestam actorum probationem habendi, viae pateant, et Senatorum rogando testimonium, rigori morum, legis instar huic tantam tribuenti auctoritatem, sese submittant (g). Ex hisce principiis ortum duxit, modus, instrumentis coram Senatoribus quibusdam priuatim confectis, actorum memoriam in finem futurae probationis seruandi; et simplicitate sua, et aetate, et vniuersali vsu, Germaniam patrium solum agnoscens et comprobans. Illum vetustissimi aevi esse, etiam concedunt, qui indigenam esse negant, Daumviri-Consulares de iure patrio statutorio aequè bene meriti, Henricus Kresting (h) et Casparus a Rheden (i). Et antiquissimum eius vsum docet ius statutarium Lubecense, in vernacula conscriptum antiquissimum, anni MCCXL. (ii), diserte Article 53, Senatorum vel etiam vnici elogio, in omnibus negotiis probari posse actorum veritatem definiens; quod, quia de his quae raro accidunt lex nihil statuere solet, simul frequenter negotia adhibito Senatorum testimonio peracta esse, implicite docet. Verba iuris Lubecensis haec sunt: *So war Ratmann hebbet gewesen over saken, unde steruet se alle sündler enen. Des enes tügent doit so vele, also twer Ratmanne tügent in der Sake. Truxwet men is eme nicht, he schal schweren, dat de gene mit eme dar over hebben gewesen.* De Testamentis in specie vero Articulus 161. constituit: *So we sin testament maket, de scal it doen in twier Ratmanne antworde.*

Si

(g) Cf. D. Meuius in Comm. (i) in diff. de restricta disponendi ad I. Lub. L. 1. Tit. 1. art. 3. n. 6. imprimis testandi facultate vxorum
(h) in notis MSeptis ad Statuta Bremensium. §. 7.
(ii) Cf. §. 8.

Si ius Lubecense, non de nouo iure constituendo, sed de eo, quod moribus dudum stabilitum fuit, conseruando, loqui, vero simile est (ii), seculo XII. adscribi poterit, hic negotia ciuilia celebrandi ritus. Praeterea eius Germanicam originem confirmari dixi, vniuersali vsu per Germaniam, praecipue per Germaniam Magnam. Respectu ad testamenta habito, haec eodem modo fere conduntur, ex praescripto iuris Lubecensis, Hamburgensis, Colonien- sis, Brunswicensis, ordinationis Solmensis, reformationis Noricae, statutorum Mulhusanorum et municipalium Zittauiensium, in A- quisgranensi ciuitate (k), Luneburgi (l) et Bremae. Haec statu- torum consonantia, in determinanda re arbitraria communem pro- dere videtur originem, quae, absque vlllo dubio omni iuris Ro- mani noticia prior, in communi Germanorum more, ex commu- ni necessitate orto, quaerenda esse videtur (ll).

Instrumenta haec, coram Senatoribus confecta, publicis annu- merari possunt, quia fide personarum publicarum nituntur, cum non tanquam priuati, sed vi et auctoritate dignitatis senatoriae testi- monium interponant, huiusque characterem sigilla & subscriptiones faci-

(k) Cf. Heineccii Elem. I. G. II. §. 196. et Kopp. l. cit. §. 9.

(l) Testamentum coram Consu- libus Ciuitatis Luneborgh anno MCCCIL. celebratum, exstat, apud B. de Westphalen. l. cit. Tom. III. pag. 2066.

(ll) Conuictionem, eandem fere testamentorum formam, in essentia- libus ad minimum convenientem, vniuersae Germaniae fuisse commu- nem, dabit V. C. I. Heumann, in Appendice documentorum statuta- riorum; Exercitt. Iur. vniu. praec. Germanici; adiecta.

faciant. Inde etiam, effectu spectato, talem chartam ad plenam fidem faciendam idoneam esse, negari nequit.

§. 17.

De hac publicorum instrumentorum forma, cuius Germanicam originem et aetatem satis probauisse confido, nunc alteram thesin adstruere conabor. *Si illa in omnibus ciuilibus negotiis usitata fuit, manifeste in hunc solum finem, ut negotii gesti exstet legitima probatio, eadem testamentis condendis accommodata, non aliam rationem, nec alium finem habuisse, censenda est.* Instrumenta coram Senatoribus quibusdam priuatim confecta, in omnibus ciuilibus negotiis usitata fuisse, generalis iuris Lubecensis antiquissimi §. praec. excitati locutio inuoluit; verbis: *So war Ratman hebbet gewesen* OVER SAKEN; et porro: *Des enes tügent doit so veele, also twier Ratmanne tügent* IN DER SAKEN; hac enim omnia negotia ciuilia comprehenduntur, et ad illa celebranda Senatorum testimonium rogari solere docetur, cum testamentis eadem forma speciali constitutione Artic. 161. praescripta sit; quae, aequae ac Bremae Iuratorum testimonium, maioris momenti negotiis propria fuisse videtur. Iuris Lubecensis antiquissimi constitutionem recepit, sed eius verba cum magis perspicuis commutauit, quo hodie utimur iuris Lubecensis codex, L. 1. Tit. 1. art. 3. dicens; *Wann Raths-Personen BEY SACHEN, HAENDELN, und Testamenten gewesen etc.* Non solum diserte omni generi negotiorum ciuiliū adhiberi Senatorum testimonium, declarat, sed et, testamentorum mentione in continenti ad-

adiecta, in his, vti in caeteris omnibus negotiis, nec diuersa ratione, interponi indigitat; quod et Meuius (a) de praxi Lubecensi testatur, in omnibus negotiis ciuilibus, inter viuos et mortis causa celebratis, testimonio Senatorum honorem suum haberi, affirmans (b). Exemplum negotii, in quo moris erat, Senatorum testimonium rogare, exhibent LL. Brunswicenses (c), quae anno MCCXXXII. adscribuntur; P. I. art. 58. diserte statuentes; *Swat men vor twee Ratmannen lovet umme schult, dat ne mach me mit nenen eden breken.* Ad Bremam attenti, moribus hodiernis edocemur, non sola testamenta, sed et pacta dotalia, transactiones, aliaque maioris momenti negotia, coram Senatoribus duobus priuatim rogatis celebrari, et cuique integrum esse, in aliis omnibus negotiis peragendis, eandem adhibere formam. Si igitur, mutationis praefunctione exclusa, maiores ad eandem normam actus ciuiles composuisse censendi sunt, quae hodie eorum formam regit; quam hodie aliis negotiis ciuilibus communem videmus, instrumentorum coram Senatoribus quibusdam confectorum, formulam, eandem et olim iis communem fuisse, affirmari poterit; quod allegatis, Iuris Lubecensis et LL. Brunswicensium, antiquioris aevi testimoniis confirmatur. Quod autem actorum enarratio in negotiis, ex duorum in idem placito

(a) in Comment. ad Ius Lub. ad loc. cit.

(b) Simile quid Hamburgi in usu fuisse, ex Cod. I. Hamb. antiquiss. anni MCCLXX. Part. IV. art. 2. concludi posse videtur; apud B. de

Westphalen Mon. ined. T. IV. pag. 2098.

(c) inter Scriptores rer. Brunswic. Leibnii. Tom. III. pag. 437; testamentis eandem formam tribuunt. P. II. art. 34. et P. IV. art. 39.

cito et consensu peractis, charta comprehendi soleat, quo eorum exstet memoria et manifesta probatio, non vero solemnitatis causa, (quam in vltimis voluntatibus postulare, iuris Romani cognitione assueuimus,) certius est quam quod certissimum. Si itaque eandem instrumentorum publicorum formam, qua in ceteris negotiis seruata est gestorum memoria et praeparata futura probatio, etiam testamentis condendis accommodatam cernimus, nonne eodem modo, et in eundem finem ibi adhibitam esse, merito persuasi sumus? Praeterim si perpendimus; 1) maiores, cum prima testamenta conderent, diuersam eorum, a caeteris negotiis, quae in vita ciuili celebrantur, naturam non cognouisse (*d*); 2) inde nihil in testamentis, nisi voluntatis omnimodam certitudinem, legitima probatione eruendam, requisuisse, et pro validis agnouisse, quorum exploratissima veritas exacte probari posset (*e*); et hanc ob causam, 3) caeteros testandi ritus nihil proprii habere, quod, alio modo celebratum esse testamentum, ac aliud negotium ciuile peragebatur, doceat. Substituisse mai. res in modis, qui caeteris actibus ciuilibus communes erant, legitimam negotii gesti probationem conseruandi (*f*); et 4) cuiusque arbitrio reliquisse, qualemcunque formam testamento tribuere, et quomodocunque voluntatis certitudinem erui posse, efficere velit, nullam vero testandi formam lege iniunxisse; quod, omnium testandi modorum eundem finem fuisse, confirmat. 5) Denique vero, ipsa testamenta antiqua comprobant, Senatorum testimonium testamentis

(*d*) Cf. §. 10.(*e*) Cf. §. 11.(*f*) Cf. §. 12.

mentis accessisse, solius fidei, instrumento cui inserta erat ultima voluntas, tribuendae causa, ut ad probationem legitimam declaratae voluntatis sententiae sufficere posset. Id enim diserte loquuntur formulae, quibus Senatores vsi sunt in signandis testamenti tabulis; e. g. *Des to blivender orkunde hebbe wi unse rechten ingesegele undergedruckt etc. (g).* *Des to tughe etc. (h),* *Des to merer witlicheyt und in tuchenisse der Warheit etc. (i).*

Quo posito, prono desfluere alueo credo; vnicum finem, in reliquis ultimas voluntates celebrandi formis attentum, etiam in illo testandi ritu qui frequentissimus fuit, solum ante oculos fuisse testatoribus; consequenter, *in testamentis coram Senatoribus conditis nullam quaerendam esse solemnitatem*; sed, qui testamenta sola testatoris manu scripta, eiusque sigillo obsignata pro validis agnoscerent, idem negotium coram Senatoribus quibusdam peregisse, non tanquam solemne, sed quo voluntatis sententiae omnimoda certitudo instrumento publico conseruetur, et exploratissima voluntatis veritas semper haberi possit. Hodie vero cognito iure Romano, et principis quibus testamentifactio, ipsi propria, nititur; quomodo tibi persuaderes, solemnitatis quid inesse ritui testandi, cuius forma eadem constans permanfit, quae maioribus nostris seculo XIV. et XV. fuit?

Et

(g) in libro testam. in Cancellaria Brem. MD. coepto. N. L.

(h) in testamento Henr. v. d. Hude; anni MCCCCLIX. cuius authenticum in scriniis Ecclesiae Bre-

mensis, quae a B. Maria virgine nomen habet, servatur.

(i) in testamento Henr. Wylde; anni MDXVII. quod ibidem custoditur.

Et, quae aliis negotiis ciuilibus hodie etiam accommodatur, in finem perennem eorum legitimam probationem habendi, vnde eadem forma, si testamentis condendis adhibetur, solemnitatem quaereret?

§. 18.

Quae mea sit sententia, de origine testamentorum Bremae coram Senatoribus quibusdam conditorum, hucusque explicauimus; pergo in ponderando, quid alii eadem de re sentiant. Posita eorum, quae §§. proxime praecedentibus dixi, veritate, *ritus iste testandi, nec in locum testamentorum, coram iuratis olim conditorum, est furrogatus; nec formae testandi in c. 10. et c. 11. X. de testamentis et ultimis voluntatibus, descriptae, imitatio.* Celeberrimus statutorum Bremensium interpres, et Reipublicae patriae quondam Consul HENRICVS KREFTING, olim testamenta, quia res maioris momenti erant, Iuratorum testimoniis probanda fuisse, consensit, defendit autem horum officio abrogato, ea quae muneris Iuratorum erant, senatoriae dignitati esse annexa, et inde Senatores in locum Iuratorum surrogatos, hodie testamentis condendis interesse, quia in his, vi Ordeel IV, olim Iuratorum rogandum erat testimonium (k). Sed ignoscant maiores Kreftingii, quod hic cum eo sentire nequeam, quanta caeteroquin

(k) in notis ad Ordeel VII. Eius sententiae assensum non plane negare videtur; Documentum Ampl. Senatus Brem. de forma testamentificationis Bremensis, productum Spirae MDLXXI; quod in Ap-

pend. docum. f. 1. E. adiungere possum, in hunc finem, beneuola opera VIRI EXCELLENTISSIMI CONSULTISSIMI AHAASVERI, saepius honoris causa nominati, mecum communicatum.

terequin aestimem eius de iure patrio merita. Ritum enim negotia coram Senatoribus peragendi, abrogationem muneris Iuratorum aetate antecedere, (§. 16.) probavi; et, quod eodem aevo, seculo XV, promiscue coram Senatoribus, et adhibito Iuratorum testimonio condita inueniantur suprema iudicia, impedit, quo minus alterum testandi modum, in locum alterius abrogari, surrogatum esse, cum veritatis specie affirmari possit. Praeterea vero a Kreftingio traditae surrogationi obstat, quod non aequè hodie, in negotiis civilibus maioris momenti, necessitatis sit Senatorum auctoritas, prout in his, quae marcā Bremensem excedebant, lex olim Iuratorum testimonium rogari iuberet, cum tamen surrogatum eius cui surrogatur naturam accipere verissimum sit.

„Morem, testamenta coram Senatoribus quibusdam condendi, „imitationem esse formae testandi in c. 10. et 11. X. de testamentis et „vltimis voluntatibus, descriptae, hanc in vſu fuisse Bremae, etiam „cum iuris Romani cognitio in Germaniam penetraret; in locum „parochi et testium autem Senatores successisse, praecipue ibi vbi „tanta non esset cleri auctoritas;„ affirmat Celeberrimus Reipublicae patriae quondam Consul CASPARVS A RHEDEN (1), contra quem, tam insigni iuris patrii notitia conspicuum, disputare, audaciae esset, rationem eius sententiam impugnantem, iis, quae iam, de

(1) in diff. de restricta dispon. Th. 2. Abschn. §. 124. et I. Z. Hartmann in diff. de testamento iuris Canonici testamenti iuris Lubecensis causa. Saml. der Hamb. Ges. u. Verf. IV.

de vera huius testandi ritus origine dicta sunt, addere permis-
sum erit. Struere possem argumentum, in citatis textibus iuris
Canonici, aequae ac in cap. 4. eiusdem tituli, tantum iis vltimis
voluntatibus formam scribi, quae in fauorem piae causae conde-
rentur, quas Pontifices existimabant ex solis legibus diuinis di-
iudicari debere, et sine respectu ad solemnitatem, in effectum
deduci, dummodo de voluntatis sententia certo certius constet
(*m*). Sed hoc vrgere nolo argumentum, quia pleraque veteris
aeui testamenta, etiam Bremae condita, in fauorem piae causae
composita fuerunt. Etiam hoc in suspensio relinquo, an in pa-
tria ciuitate, sede archiepiscopali, clero tanta non fuerit aucto-
ritas, quantam in aliis locis exercuit? Id tantum monere liceat,
nullum reperiri vestigium, formam testandi in citatis textibus iu-
ris Canonici descriptam, vnquam Bremae in vsu fuisse, et vel
simplici vice celebratam esse; certe, nec *SVMMIS FAVORIBVS*
meis, saepius honoris causa nominatis, qui beneuolo consilio et
aestumatissima opera, meo qualicunque studio in inuestigandis te-
stamentifactionis Bremensis originibus, succurrere haud dedignati
sunt, nec mihi, vllum testamentum ex iuris Canonici placitis
Bremae conditum, obuenit; et quod clerici Bremenses ipsi aliam
elegerint testandi formam (*n*), confirmat, ad normam c. 10. et
11. X. de testamentis et vltimis voluntatibus, nulla Bremae pub-
licata esse suprema elogia.

§. 19.

(*m*) B. I. H. Boehmer in I. E. P.
T. II. L. 3. Tit. 26. §. 19. seq.

(*n*) Cf. §. 11. not. h).

§. 19.

Porro, exposito principio, testamentum iure Bremensi coram quibusdam Senatoribus conditum, Germanicae originis esse, hancque ad minimum duobus seculis omni iuris Romani cognitione priorem, apparet, *bunc testandi ritum, nec ex forma iuris Romani, testamenta apud astra publicandi, ortum traxisse, nec ex norma horum testamentorum iudicialium, diiudicandum esse.* Testamenta, quae olim Bremae in Senatu condita sunt, iudicialia dici posse supra indicaui, sed et inter illa, et testamenta iudicialia Romana, parum similitudinis esse, notare non omisi. Toto coelo autem ab iis, quae in Senatu celebrata sunt testamenta, differunt, quae coram Senatoribus quibusdam priuatim rogatis conduntur. Quae Lubecae, et eodem modo Hamburgi, coram Senatoribus duobus publicantur suprema elogia, Meuius (o) testamentis iudicialibus Romanis comparat, horumque iura iis applicare studet. Nec affirmare audeo comparisonem hanc, iure Lubecensi et Hamburgensi spectato, omni destitutam esse fundamento, quia ibi Senatores ad testamenta celebranda, publica Senatus, vel Consulis fasces regiminis in ciuitate tenentis, auctoritate delegantur, vi delegationis autem, Senatus vice fungi, et omni eius iurisdictione et potestate praediti esse intelliguntur. Sed si eundem testandi ritum, prout Bremae a seculis in usu fuit, attendimus, priuata rogatione ad testamentifactionem vocantur Senatores (p),

(o) in Comm. ad ius Lub. L. II. Tit. I. art. 2. N. 73. seq.

(p) Alia iura statutoria, priua-

tam Senatorum rogationem indulgentia, excipiat I. Heumann. V. C. Exercit. I. Germ. Spec. VII. §. 4.

a testatore pro arbitrio electi, et itidem arbitrarie vel negotio praesentes vel testimonium recusantes. Cessante itaque omni delegatione, qua Senatoribus duobus tribui posset Senatus auctoritas et iurisdic-tio, quae coram his peraguntur, aequiparari nequeunt iis, quae in iudicio apud acta celebrata sunt, cum duorum Senatorum, casu fortuito quasi et priuato arbitrio conuenientium, nulla sit iurisdic-tio. Delegationem perpetuam autem, et cum senatoria dignitate indiuiso nexu coniunctam, fingere, me quidem iudice, delegatae iurisdictionis notioni repugnat.

§. 20.

Si igitur manifestum est, nullam actorum iudicialium speciem adesse, in testamentis iure Bremensi coram Senatoribus quibusdam conditis, haecque nullo modo ad iudicialia testamenta referri posse, naturalis inde desluit consequentia; quod ad haec testamenta plane applicari nequeat, quem testamentis iudicialibus in Germania occa-sionem causamque dedisse perhibent (q), mos Germanorum maio-ris momenti negotia in iudicio pertractandi. Nullam Bremae inue-niri, nullo aeuo, necessitatem iudicialiter testandi, supra iam dixi (§. 15.). Ex laudato Germanorum more, testatoribus in mentem venisse, in Senatu commode testamenta confici posse, lubens indul-geo; caeterum vero me persuasissimum sentio, alios testatores, non tanti momenti negotium testamentifactionem aestimantes, consueta, in caeteris ciuilibus negotiis media, gestorum memoriam in finem legitimae probationis conseruandi, adhibuisse; et inde, cum reli-

quis

(q) Vid. *I. L. Stein Einl. zur Lübsch. Rechtsgel.*, §. 159.

quis testandi modis, Bremae ortum traxisse ritum, testamenta coram duobus tribusue Senatoribus priuatim rogatis condendi, cuius vsus hodie frequentissimus superest.

C A P V T II.

TESTAMENTIFACTIO IVRE BREMENSI LIMITIBVS CIRCVMSCRIPTA.

§. I.

Hucusque occupatus fui, in inuestigandis testamentifactionis Bremensis originibus, et in probando, solam voluntatis certitudinem attendisse maiores, qui testamenta conderent, vel conditorum valorem diiudicarent. Praeterea probare tentavi; formae testandi, coram Senatoribus quibusdam, non aliam fuisse rationem, quam reliquis ritibus testamenta conficiendi. Formam scilicet, omnibus ciuilibus negotiis adhiberi solitam, testamentis accomodatam esse, et legitimam probationem declaratae voluntatis, vnicum eius finem fuisse. Curatione illustratione digna erit haec forma testandi, quae hodie, ex omnibus enarratis, sola vsitata est, sed ad caput tertium dissertationis illam referuo, et hoc capite, quae testamentifactionis Bremensis, quatenus per illam de bonis dispositio fit, iura sint? disquiro.

Testamentis ius succedendi immutatur, et bona testatoris iis attribuuntur, qui ius perfectum illa acquirendi non habebant, nec

absque testamento habuissent. Testamento itaque, gratuito modo, et liberalitatis exercendae causa, de bonis dispositio fit, et bonorum alienatio, quae sub notione donationis, in genere summae, comprehendi potest; consequenter, ad testamentifactionem, quatenus alienationem gratuitam et liberalitatis exercendae causa factam continet, quaecunque leges Germaniae de donatione, in genere sic dicta, *van geven*, *van giffte*, statuunt, merito applicantur (a). Vi cuius principii, *testamentifactionem iure Bremensi limitibus circumscriptam* esse dico, quatenus ius statutarium Bremense et mores patrii, donationem, modo definitam, varie restringunt, huius iura autem testamentifactioni applicanda sunt, hoc cum effectu, ut non cuique liberrimum remaneat testandi arbitrium, quale indulget ius Quiritium.

§. 2.

Si quaerimus, an valeat testamentum? in primis animadvertere debemus, an is, qui fecerit, testamentifactionem habuerit? est doctrina Gaii in l. 4. D. qui testam. facere poss. et quemadm. testam. fiant. Quam sequor, dum primo loco personas, quibus iure Bremensi vel adempta, vel adhibito curatore tantum permessa est, testamentifactio, definire studeo; silentio tamen praetermissa enarratione earum, quas ad testamentum conficiendum inhabiles declarant, vel ipsius actus natura, vel iuris subsidiarii placita.

Aeque

(a) Cf. *I. L. Steins Einl. zur* pius laudatum *B. C. a Rheden de Lübsch. Rechtsgel.* §. 158. et saepe restr. dispon. §. 16. seq.

Aequae ac ius Romanum, *impuberibus* facultatem testandi denegat ius Bremense; sed pubertatem, quae hanc facultatem tribuit, seu testamentariam, aliter definiunt leges Germanicae, et hos inter Bremenses, aliter ius peregrinum. Nullum Germanos inter pubertatem et maiorem aetatem agnoscere discrimen, amicabilem legum Germanicarum consonantia confirmat (b); quae autem liberis utriusque sexus, ut tutela excedant, scripta est aetas, eadem pro pubertatis testamentariae legitimo termino haberi solet (c). Ita vero terminus in statuto XIV. praescriptus, et statuto XVII. repetitus, ut ab eo tutorum cesset officium, in foeminis XV. in masculis XVIII. annus (d), pro termino iure Bremensi pubertati testamentariae scripto merito habetur, cum legibus vel moribus alius non sit definitus. Attamen matrimonium citius ingredientibus, vel separatam instituentibus oeconomiam, cum libera rerum suarum administratione, facultatem testandi quoque nanciscuntur (e).

Porro ius Bremense testandi facultatem denegat *coniugibus*. Coniuges vi Ordeel LXXXVI. in communione bonorum vniuersali viuunt, et superstiti debetur vniuersitas bonorum, quae communis fuit,

(b) Iura Germanica, in verbis tantum, non re ipsa, hoc discrimen agnoscunt, recenset Illustris de Selchow in Elem. I. G. priuati. §. 197. not. 3.

(c) Cf. Heineccii syll. Opusc. Ex. XXVI. §. 18. Consensum et dissensum iurium statutariorum allegat B. de Senkenberg. Diss. de testam. publ. C. IV. §. 12. et I. Heumann

Exercitationum iur. vn. praec. Germ. Ex. I. praefertim §. 8.

(d) Iura statutoria eundem terminum definiunt excitat, H. Giesbert peric. II. stat. harm. pract. art. XXVIII. n. 20; curatior Illustris de Selchow. l. cit. §. 200. not. 5.

(e) Heumann. l. c. §. 11. et vid. B. Phil. Schoene diss. de Tutela. §. fin.

fuit, ex statuto VII, ita, vt vi communione, ipso iure priuatiue continuet possessionem bonorum, hucusque communium et pro socio possessorum. Nulla itaque alteri coniugum tribui potest, inuito altero, de bonis disponendi facultas, nec magis testamentifactio; nisi, quam statutum XIII. vxori de tribus optimis vestitus sui partibus indulget (f), et quam, statuto X. permissam esse, infra indicabo.

Curatore ad testamentifactionem celebrandam indigent foeminae, etiam non maritatae. Ea enim est foeminarum iure Bremensi perpetua cura, vt, si maioris momenti negotia peragere volunt, ad quodque illorum sibi curatorem eligant. Idem vero in vltimis voluntatibus seruari, doceat testamenta foeminarum antiqua, quae, non nisi accedente curatoris auctoritate, condita inueniuntur (g); et sententia A. Senatus Bremensis (§. 11. c. 1.) allegata, quae valore destitutos iudicabat codicillos, quia sine curatore conscripti essent. Non tamen tantam censeas curatoris auctoritatem, vt testamentifactionem impedire frustrareue possit, cum ab arbitrio foeminae eius pendeat electio atque recusatio (b).

§. 3.

(f) Ad quod statutum conscripta est egregia dissertatio B. C. a Rheden de restricta disponendi inprimis testandi facultate vxorum Bremensium. Similis constitutio inuenitur in iure Dismarsico antiquo, art. 123. apud B. de Westphalen monum. ined. T. III. pag. 1800. et in LL. Prov. terrae Scaniae; ibid. T. IV. p. 2067. in Cod. antiq. iur. Hamburg. P. IV.

c. 4. ibid. pag. 2098.

(g) in Libro testam. in Cancell. Brem. MD. coepro. N. VII. VIII. IX. CL. CCXXV. CCXXXVIII. CCC. et CCCII.

(b) Cf. B. H. Hake de iure foeminarum Bremensium. c. 3. §. 4. et B. I. H. Boehmeri Exercitt. ad D. T. IV. Ex. 74. c. 2. §. 11. De iure Lubecensi, vid. Steins Einl. §. 158.

§. 3.

Si quaeras; de quibus bonis permiffa fit testamentifactio? Ius Romanum nullum, ad hunc effectum, agnoscit bonorum discrimen, indulto Quiritibus generali priuilegio; Paterfamilias vti legaffit, etc. Sed plane aliter Germania, fucceffionis legitimae fautrix, cuius leges communem istum spirare videntur genium, quod omnem bonorum alienationem, quae in detrimentum legitimi heredis vergere posset, arctis circumscribant limitibus, minime autem illi faueant, quae gratuito modo et liberalitatis exercendae causa fit, quam testamentifactionem comprehendere indicaui (§. 1.). Verissimum inde est, Germanos, testamentis, ab initio nomine magis quam re ipsa, receptis, patriorum morum fuisse tenacissimos, et quae leges moresue caeteris modis gratuitaee dispositionis eximunt bona, etiam testamentifactioni exempta esse censenda. Quo pertinent 1) *bona hereditaria*, Germanice *Erbe*, *Erbe-Gut* (i). Quae Germanicae denominationes duplicem habent significatum in iure statutorio Bremensi. Quatenus enim de iure protimiseos, vel retractus gentilitii, sermo est, vti in Statuto XLV, bona hereditaria, seu auita, in specie indignant, caeterum vero ad quaeuis bona immobilia, quocunque modo acquisita, indicanda adhibentur (k). Nam ius patrium etiam agnoscit vniuersalem (l) bonorum diuisionem, quae in Germania

ex

(i) Synonyma Germanica concessit I. I. Sorber D. de iure reuolutionis ac recadentiae. §. 6.

(k) Vid. EXCELL. OELRICHS, in Gloss. ad Stat. Brem. pag. 46. seq. et ab eo allegatus B. D. Schoene,

Illust. Reipubl. patriae quondam Syndicus, in diff. Singularia Iur. Brem. ratione contr. E. V. Cap. 2.

§. 5.

(l) Vid. Ius Lub. Tit. 10. L. 1. art. 6.

ex antiquissimo aeuo superest, vi cuius, *hereditaria bona*, quae successionis beneuolo iure possessori obuenerunt, ab iis, quae, proprio labore vel alio quocunque modo, parata sunt, distinguuntur.

Hereditariam qualitatem autem, qua legitimis possessoris heredibus ius perfectum immediate ex lege tribuitur bona hereditaria acquirendi, restringunt ad sola immobilia pleraeque leges Germanicae (*m*); hisque ius Bremense accedere, variis A. Senatus Bremensis sententiis iudicatum est; cum idem suadeat legislatoria prudentia, litibus rescandis inuigilans. Ius, quod intuitu hereditariorum immobilium legitimis possessoris heredibus quaesitum est, inuitis auferri, natura non permittit, et leges, indulto protimiseos et retractus gentilitii iure, tanquam mediis illud persequendi, cauent (*n*). Omnis igitur prohibita est, de bonis hereditariis dispositio, praesertim vero gratuita, et quae liberalitatis exercendae causa sit, quam, iure Bremensi, hoc casu in specie testamentifactionem complecti, confirmat sententia A. Senatus Bremensis MCCCXLIV. publicata (*o*). Declarat enim, de rebus mobilibus omnibus, et de censibus annuis ex immobilibus emtis, liberam esse testamentifactionem, immobilia bona autem, a parentibus successionis iure acquisita, legitimis heredibus esse relinquenda. Caeterum vero, quae ex collateralium suc-

ccr-

(*m*) Cf. Ius Lubec. l. c. et Menius ad h. loc. N. 69. Statuta Lüneburg. P. VI. Tit. V. §. 1. et I. C. H. Dreyer de restricta facultate bona hereditaria alienandi ad mobilia non pertinente I. Germ. Holfar. et Lubecensi. Caeterorum Iur. Germ.

consensum, hac de re, allegat I. Giesebert. l. c. Arr. XXXII. N. 8. Eq.

(*n*) Menius ad Ius Lubec. l. cit. N. 62.

(*o*) in Codd. Statut. Brem. antiquiss. ab EXCELL. OELRICHS editis pag. 246. Ord. 197.

cessione acquiruntur immobilia, etiam iure Bremensi hereditariam induere qualitatem, generalis Ordeel LIV. locutio innuere videtur (p). Nihil autem obstat, quo minus inter viuos bonorum hereditariorum alienatio interueniente consensu eorum, quorum interest, rite celebretur (q), et, quin de testamentificatione consensu legitimorum heredum approbata idem affirmemus, quid impediatur, non video (r). Quod vero sine consensu heredum legitimorum, de bonis hereditariis, conditur testamentum, vti quisque actus lege prohibente susceptus, nullum est (s).

§. 4.

2) Communionem bonorum vniuersalem coniuges in illa viuentes, a testamentificatione prohibere, supra iam indicaui. Bona itaque quae communionis iure a coniugibus possidentur, testamentificationi plane exempta sunt, nisi vtriusque coniugis consensus accedat (ss); et licet olim tantus erat legatorum ad pias causas fauor, attamen

(p) Consentit Ius Lub. L. 1. T. 10. art. 2. Stat. Hamb. P. III. Tit. 1. art. 7. Stat. Verd. 85. Dissentiunt Statuta Luneburgensia loc. cit. et Ius Saxon. de quo vid. G. Beyer in Spec. I. Germ. L. II. cap. 11. §. 5.

(q) De praxi Bremensi; vide Ordeel 61. pag. 190. in Codd. Statut. ab EXCELL. OELRICHS editis. Alia iura statutaria cumulauit H. Giesebertus in peric. II. Stat. Harm. pract. art. XXVII. n. 31.

(r) Testamenta quibus consensus legitimorum heredum accessit, vide in N. Staphorst Hist. Eccl. Hamb. P. I. Tom. IV. pag. 140. 348. 442. 457. et 482. et in Libro testam. in Cancell. Brem. anno MD. coepto N. CCXXI.

(s) l. 5. C. de LL. Cf. Meuius ad I. Lub. l. c. n. 82. seq. Vide etiam c. 8. X. de in integr. restit.

(ss) H. A. Lange v. d. Gemeinsh. der Güter unter deutschen Eheleuten. C. 7. §. 5.

attamen quae alter coniugum pro salute animae dari iubebat, cum consensu coniugis legata esse, diserte in testamento allegabat (†). Soluta morte coniugis matrimonio, nec liberis existentibus, omne ius circa bona hucusque communia ad superstitem coniugem redit, et liberum de iis disponendi arbitrium, quod solo alterius coniugis iure circumscriptum erat. Vti hoc disertis verbis confirmat statutum X. *Is he ock sunder Wif, und sunder Kinder, so mach be alle sin guth, dat he mit sinem arbeide gewonnen best, benne geven so wor he will.* Ad viduam etiam statutum interpretatione vsuali extenditur, cum verba eius de solo marito superflite loquantur (††).

Sed, si liberi ex matrimonio adsunt, aliam faciem induit facultas testandi superstitis coniugis. Liberi ex matrimonio, sub lege communionis bonorum vniuersalis inito, prognati, ipsa natiuitate in conpossessionem bonorum communium venire censendi sunt; cuius alterutro coniuge relicto liberis defuncto, inter hos et superstitem coniugem bonorum communio continuatur (†), ac parens superites et liberi socii esse existimantur, respectu bonorum in matrimonium olim collatorum, omnisque accrescentis lucri, vel damni contingentis. Haec autem societas dirimi nequit, nisi morte sociorum, vel parenti, et cuicunque liberorum, portione virili ex bonis

(†) In testament's, in Libro testam. in Cancell. Brem. MD. coepro, N. III. VI. et XXIII. testator dicit, se confecisse testamentum; *mit Vullbord siner leuen Husfrowen.* Cf. Lange l. c. §. 10. 12.

(††) teste I. Almers in notis ad h. statut.

(†) Vid. Illustris G. L. Boehmeri diss. de iur. et obl. coni. superst. ex comm. bon. vniuers. §. 17. et Excellentissimi A. Heymann. diss. de comm. bon. inter coniuges nobiles atque illustres per Germ. exule. §. 20. pag. 44.

communibus assignata, et bonis ita inter omnes aequalibus partibus distributis (v).

Neminem negaturum spero, quod, in hac prorogata bonorum communione, superstes coniux et liberi eodem iure et eadem ratione socii sint, et pro indiuiso bona possidere censeantur, ac coniuges, durante matrimonio, socii bonorum communium, et in eorum conpossessione erant. Porro; applicato simplici illo, et naturae quam maxime conformi, successionis Germanicae principio; ille succedit, seu potius mortuo socio bona priuatiue retinet, qui in eorum conpossessione et communione erat, neutra gaudens, licet eodem gradu defuncto coniunctus, nullam bonorum partem successionis iure acquirere valet, quousque socius conposseffor existit (x); dicendum erit: liberi consortes, eodem iure et modo, vtroque parente defuncto, occupant commune patrimonium, quo liberis non existentibus, superstes coniux coniuge vita excedente illud retinet et pleno proprietatis iure acquirit (y). Quibus positis principiis, coniugi superstiti omnis de bonis communibus liberalitatis exercen-

dae

(v) Vid. *Lange* l. c. c. 8. §. 5.

(x) Vid. *I. C. H. Dreyers verm. Abhandl.* T. I. p. 93. ibique citati DD. F. E. Puffendorff. O. I. V. T. II. obs. 192. §. 3. et ab eo citati DD. B. de Senkenberg in *diff. saepius* cit. pag. 69. et in *fel. iur. et Histor.* Tom. IV. p. 304. Inde est, quod vocem Germanicam *Erve* proprie condominium, seu conpossefforem significare, doceat; *I. G. Estor in den kleinen Schriften*. P. XI. p. 417.

(y) Coniugem superstitem, liberis non existentibus, incongrue dici, defuncto ab intestato succedere, cum continuet dominium, quod constante matrimonio indiuisum fuit penes vtrumque coniugem, iam notauit C. G. Knorre in *Progr. de vfu parcmiae; der letzte thut die Thüre zu.* §. 8. Cf. *Lange* l. c. c. 1. §. 2. et c. 7. §. 1. et *Illustris I. S. Pütter* in *Elem. I. G. priu.* §. 362.

dae causa disponendi, et consequenter etiam testandi facultas, existentia liberorum itidem plane auferretur, vti illa, durante matrimonio, alterius coniugis condómínio et conpossessione plane impediri videtur (z). Sed pleraque iura Germanica (a), et hos inter ius statutarium Bremense, tam coniugibus durante matrimonio, quam superstiti liberis existentibus, non obstante communione bonorum vniuersali statuta vel prorogata, certae partis bonorum nouiter acquirentium alienationem, inter viuos vel mortis causa, liberrimam permiserunt. Loquitur hac de re statutum X. ita: *So welc mann erven best, de mach by sinem sunden livo, edder in sinem suik bedde wech geven sinen Deil, de öhme to boeren mach, van alle sinem gude wor be will.* Indulget statutum plenissimam alienandi libertatem, et quidem non solum donationem nominat, sed et, quae in casum mortis fit, discretis verbis exprimit, ita vt nullum superstit dubium, testamentifactionem non excludi. Statuit *de solo marito, qui uxorem habet et liberos* ab illa susceptos; voce *erven* enim uxorem liberosque indigitari, declarant verba in continenti adiecta, *is be ock sunder Wif und sunder Kinder*; supponi maritum cum uxore in communione bonorum vniuersali viventem, in dubium non venit, cum haec inter coniuges Bremenses vi Ordeel LXXXVI. regulariter obtineat. Tali marito liberam facultatem concedit gratuito modo alienandi, *partem ipsi ex omnibus bonis debitam*; quae, si Krestingium (b) audimus, sine

(z) Cf. *Lange* I. c. c. 7. §. 12.

(a) Consensum iurium statutario-
rum, cum iure patrio exhibet Henr.

Giesebert in peric. II. Statut. harm. pract. Arc. XXVII. N. 12.

(b) in glossa ad statutum X.

respectu ad numerum liberorum, dimidia pars omnium bonorum erit; me iudice vero, ex numero sociorum, computatis scilicet parentibus et liberis, determinanda est. Licet enim neutri coniugum ad diuisionem bonorum communium prouocare integrum sit, quippe quorum societas non arbitraria, sed expressa lege inter omnes coniuges stabilita est (c), in bonis communibus indiuisis tamen determinari potest pars quota, in cuiusque socii portionem virilem ventura, si bona inter omnes diuiderentur, ac consequenter liberorum aequae ac parentum capita computanda essent. Patrifamilias statuto X. alienandi testandique facultatem indulgeri, de parte, in bonis communibus indiuisis ipsi competente, ex numero liberorum et coniugum determinanda, probant: 1) indefinita statuti locutio, *sinen Deil, de öbme to boeren mach*; qua, eadem in statuto VII. et VIII, statutorum Bremensium conditores non aliam ob causam vtuntur, quam, quia in abstracto determinari nequit, pars marito vxorem liberosque habenti ex communibus bonis debita, quae pro liberorum numero, maior, minorue est. Quid enim facilius fuisset, quam iubere, liberam esse parrifamilias testandi facultatem de dimidia bonorum parte, si haec perperua norma definiri potuisset? 2) Parens solus superstes nihil ultra portionem virilem, numero liberorum determinatam, ex bonis communibus accipit, si illa soluto matrimonio diuiduntur, e. g. in casu statuti VIII. Attamen certo certius est, parenti, hercto cito communi patrimonio, non minorem maioremue attribui bonorum partem, quam quae

ipsi

(c) *Lange I. c. c. 3. §. 5.*

ipſi pro indiuiſo in bonis communibus competeſcat. 3) Idem loquitur ſententia A. Senatus Bremeniſis anno MCCCCLXVIII, poſtquam in Senatu praelecta erant ſtatutum VII. et X, pronuntiata (d). *Nae dem Otte Berneblas viſſe leuendighe Kinder na leeth; unde de Vrowe darto mede ſittende bleef, unde na der tyd ſtoruen, ſo en konde Otte nicht meer vorgheuen den den ſeevenden deel* (e).

Vi huius ſtatuti patrifamilias, de parte bonorum ipſi debita, donare vel teſtamentum condere licet durante matrimonio. Idem pari in prorogata bonorum communione cum liberis viuenti, eodem modo licere, demonſtrant principia, quibus ſupra ſocietati inter coniugem ſuperſtitem et liberos prorogatae, applicaui iura communione bonorum vniuerſalis durante matrimonio ſtatutae.

Praeunte ſtatuto ſolum maritum nominante, de patrifamilias teſtandi facultate hucusque diſſerui. Sed, an ne idem teſtandi ius tribuendum ſit vxori, vel, ſoluto morte mariti matrimonio, viduae cum liberis in communione bonorum viuenti? quaefſtio oriri poteſt; quam, vt exacte ad illam reſpondere poſſim, diuidendam eſſe cenſeo.

(d) Inuenitur, in *Libro ſententiarum*, A. Senatus Bremeniſis. Fol. 31. c. 1; vt vero exinde in meos vſus deſcribatur, curam ſuſceperit EXCELLENTISSIMVS AHAVERVS, Fautor pie colendus.

(e) Hoc permouiffe videtur C. a Rheden, vt in diſſ. Differ. iur. ſtat. Brem. et I. R. circa ſucceſſionem ab inteſtato. S. II. §. 7. legitimam liberorum iure patrio definitam eſſe dicat, ſecundum numerum perſonarum,

quae ex parentibus et liberis ſuperſunt. Vide App. doc. f. l. A. et Cf. B. de Weſtphalen monum. ined. T. IV. pag. 2035. vbi, in LL. prou. terrae Scaniae. L. II. c. 2. patri monaſterium ingreditur permittitur bonorum pars, ita definita: *Ipfum contingens portio nominatur, quae diuiſione facta, inter filios et filias, ac ipſum et alios, ſi qui fuerint, communium bonorum conſortes, ſibi ſoli competere, comprobatur.*

seo. Quod uxorem attinet, nihil quidem affirmare audeo, nec quid in praxi obtineat determinare valeo; vereor tamen extendere ius soli patrifamilias statuto X. disertis verbis concessum, et ad hoc uxori denegandum propensior est animus. Hoc enim observauisse credo, ius statutarium Bremense in constituendo iure, quod vtrique coniugi commune esse vult, disertis verbis maritum et uxorem nominare, e. g. in stat. XI. XIV. XVI. et alibi; eadem ratione, vti vtrumque texum recenset, si iura vtrique sexui communia ordinat; e. g. in stat. V. VI. XXIV. XXX. XXXII. et alibi. Accedit, quod nisi uxori omnis denegata fuisset donandi testandique facultas, aegrotæ eandem per modum exceptionis, respectu trium vestitus partium, restituere, vti factum est statuto XIII, omnino superfluum fuisset. Quæ enim in statuto XIII. expresse indulgetur licentia, iam inesset facultati, partem ex bonis communibus sibi debitam, pro lubitu donationibus vel testamentifactione marito liberisque auferendi, nec speciali lege confirmanda erat. Viduæ, in prorogata bonorum communione cum liberis viuenti, non repugnante iure statutorio Bremensi, hanc facultatem tribui posse crediderim, licet caeteroquin huius societatis eadem esse iura, quæ communionis bonorum durante matrimonio dixerim. Statutum XIII. enim, uxori tres optimas vestitus partes legandi facultatem restituens, solum maritum nominat, immo in fauorem solius mariti conditum est (f); vnde concludi posse videtur, liberiores esse, viduæ liberos habentis, donandi testandique facultatem.

(f) Vid. C. a Rheden de restr. §. 13. et 15.
disp. in primis testandi fac. vx. Brem.

facultatem, quam vxoris durante matrimonio, et talem, quae licentiam, statuto XIII. durante matrimonio expresse concessam, comprehendat. Confirmatur id; interpretatione vsuali, qua proxime sequentem statuti sanctionem ad viduam extendi, supra allegaui; et exinde, quod morte mariti, bonorum communium administratio et oeconomica eorum dispositio in viduam transeat, et vna cum omnium bonorum vsufructu, quem vocant, iuris Germanici, tamdiu apud illam remaneat, donec vel eius morte, vel ex legis necessitate, vel ex voluntate partium, commune diuiditur patrimonium, et ita societas, inter viduam et liberos hucusque existens, assignata cuique parte virili, dissoluitur.

§. 5.

Dum soluitur societas, quae inter coniugem superstitem et liberos hucusque prorogata existeret, et cuique liberorum, pars ipsi ex bonis communibus debita, assignatur, siue hoc ex legis necessitate fiat in casu statuti VII. et VIII, siue ex sociorum voluntate, parens liberos *separare, van sich delen*, dicitur; negotio separationis peracto autem liberi *separati, exsortes*, vocantur. Si omnes et singuli liberi, ex matrimonio suscepti, ita partem bonorum ipsis debitam acceperunt, quae apud parentem remanent bona ad illum plenissimo proprietatis iure spectant, nec magis ex eius damno lucrare liberi separati quid participant, quam detrimentum sentiunt, quod liberorum alteri in patrimonio accidit (g). Liberis nulla lege ius

quae-

(g) Cf. *Lange* l. c. C. 8. §. 10.

quaesitum est haec bona mortuo parente acquirendi, cum nequidem ius in illa succedendi iis competat, nisi in subsidium (b); consequenter, nihil impedit parentis liberrimam de illis disponendi testandique facultatem; quod est argumentum statuti XI. *So wor ein unser Borger is ane Wif, edder ein Borgersche ane Mann, de ihre Kinder hebbet van sich gedelet edder beraden, de mogen wol mit oren Erve ofte gude dat en blifft, don wat se willen.* Elocatio filiarum cum dote, quam hic specialiter indigitare videtur vox *beraden*, alias de filiis aequae ac filiabus usurpari solita (i), separationi ipsarum comparatur; sed naturalis aequitas, quae filias, in successione ciuica, filiis deterioris conditionis esse non patitur, Krestingio assistit, in Glossa ad h. stat. affirmanti, congruam, et bonorum parti ex lege debitae aequalem, intelligendam esse dotem, quod vltius comprobandi mihi otium fecit B. a Rheden (k).

Testandi facultas, an sub liberrimo, quod indulget statutum, de bonis disponendi arbitrio comprehendatur, si dubium quoddam superest, id auferet sententia A. Senatus Bremensis MCCCCXCIII. die lunae post dom. Inuocauit publicata (l); *Dat ein Vrowes-
nahme*

(b) Cf. Dreyer l. cit. pag. 101. Qui adhibita Romanorum terminologia hoc explicare student, ab eo momento, quo heretum citum est commune patrimonium, liberos separatos, *pro emancipatis*, *exheredatis*, imo *pro mortuis* haberi, aiunt; inter quos est B. C. a Rheden diss. cit. S. II. §. 30.; fecutus Meuium ad

I. Lub. L. II. T. 2. art. 33. n. 118. et 128.

(i) teste EXCELL. OELRICHS in Gloss. r. pag. 18.

(k) in diss. cit. S. II. §. 11. seq. Cf. etiam de Wicht. *Oßfr. L. R.* L. I. C. 122. pag. 257.

(l) Sententiam in causa *Mettken Ulenfchbutten testamentarien*, contra

nahme de ninen mann en hadde, und nene unberadene Kinder hadde, desulve Frowe mochte wol setten, ein Testament.

§. 6.

Alios olim disponendi et testandi libertati iure patrio positos limites, hodie, eorum ratione cessante, demtos, indicasse sufficiet. Refero illuc; omnibus fere iuribus statutariis Germanie commune palladium contra clericorum artes (m), *prohibitam bonorum immobilium in clericos alienationem*. Non solum statuto Brem. XI. haec prohibitio adiecta est, sed eadem alienatio statuto XXX. nulliter fieri declaratur, et poena in transgressores statuitur. Hodie, cum verbi diuini ministri, in locum clericorum quodam modo surrogati, inter ciues connumerentur, et caeterorum ciuium iure aestimentur, cessante legis prohibitiuae ratione, ipsa merito cessare intelligitur.

Firmissima erat, *rerum expeditoriarum et geradicarum*, ad successores lege definitos, *deuolutio* (n). Quoad res expeditorias abrogata, *Reformatione A. Senatus Bremensis* MDXCII. d. XX. Septembris publice affixa (o). Geradam autem quod attinet,

contra *Iohann Morff, ex Libro sententiarum* A. SENATVS BREM. Fol. 68, beneuola opera EXCELENTISSIMI CONSULTISSIMI AHASVERI, descriptam accepi.

(m) Vide B. I. H. Boehmeri lus parochiale S. V. C. 1. §. 24. et Koppii diff. saepius laudatam. §. 7. 8.

(n) Vide statuta XXV-XXVIII.

et Ordinationem: *Wo men beerge- wede geven schal to Bremen*; in Pufendorfii O. I. V. Tom. II. App. Statut. pag. 131. Cf. etiam B. C. a Rheden diff. cit. S. II §. 56-60.

(o) recusa in Assertionem Libertatis Reipublicae Bremensis pag. 763; inferra quoque est glossae Kreftingianae ad Stat. XXV. pag. 314.

net, iam MDCXCIV. d. XX. Iulii A. Senatus Bremensis, praefecto in comitatu Hoyensi, requisitus rescripsit, nullum Geradae, olim vſitatae, per tempus immemoriale Bremae inueniri vſum; ita, vt hodie eius nec volam ſupereſſe nec veſtigium, multo magis affirmandum ſit.

Qualemcunque hancce iuris Bremensis, quod testamentifactionem concernit quatenus illa de bonis diſpoſitio ſit, enarrationem, breuiſſimis pro virium mearum modulo expoſitam, magis ex meo, quo iuris patrii ſtudio proſequor, affectu, quam ex ipſius pertractationis tenuitate, aeſtimet Beneuolus Lector, eſt quod in votis habeo; iam, ad delineandam formam teſtamenti iure Bremeniſi conditi externam, transiens.

CAPVT III.

TESTAMENTIFACTIONIS BREMENSIS FORMA HODIERNA.

§. I.

Postquam in ciuitate patria, auctorum morum et iuris ſtatutarii auctoritati, iunctus eſt iuris peregrini vſus ſubſidiarius, compoſitae ſunt vltimae voluntates, tam ad formam in iure peregrino praefcriptam, quam ad illam, quae moribus introducta erat, et vtraque hodie vſitata eſt. Integrum enim eſt cuique adhibere formas in iure Romano delineatas, et coram ſeptem teſtibus, apud acta, vel inter liberos abſque ſolemnitatibus, ſu-

premiū publicare elogiū. Frequentior tamen est ritus, ex moribus auitis retentus, coram duobus Senatoribus supremæ voluntatis tabulas conficiendi. Pertractationem meam non ingredi, descriptionem rituum testandi ex iure peregrino defunctorum, facile quisque intelliget, qui hos ad *testamentifactionem Bremensem* proprie non pertinere perpenderit, illosque aliunde satis cognitos, et tot scriptis egregiis illustratos esse. Non magis autem ad finem pertinebit explicatio, quænam testamentorum iura in subsidium ex iure Romano diiudicanda sint. Hi potius disquisitionis meæ limites erunt, ut tota versetur, in enarrando ritu, ultimæ voluntatis tabulas Bremæ coram duobus Senatoribus conficiendi, prouti ex moribus auitis ad nostra tempora eius usus peruenit. Iuris Bremensis codex perpauca de testamentorum iure ordinat; reliqua, ex notione testamenti, ex origine huius testandi ritus, præcipue vero ex fine, quem in eo adhibendo ante oculos habuerunt maiores, deducenda erunt atque probanda. Vnicum eius finem fuisse, dixi, ultimæ voluntatis sententiæ futuram probationem; et ut hæc charta instrui posset, cui Senatorum testimoniis publica fides tributa erat, quæque eius characterem præ se ferebat Senatorum sigilla et subscriptiones. Probatum dedi, in hoc testandi ritu omnem abesse, tam solemnitatem, quam iudicalem Senatorum auctoritatem, et omnia directæ esse ad voluntatis certitudinem omnimodam; consequenter, si quæ in testamentifactione Romana ad voluntatis certitudinem vnice tendunt, ea, eorumque rationes, testamentifactioni Bremensi merito applicantur.

§. 2.

Confectio tabularum testamenti peragitur, ex voluntate testatoris, praesentibus duobus Senatoribus, inter quos totum negotium celebrari potest, nec ut praeterea actui quis intersit requiritur. Ultimae voluntatis sententia, hodie in omni testamentifactione scripturae mandari solet, et ob labilem audientium memoriam, non facile quis mere nuncupatium conderet testamentum, sed quodlibet vel *scriptum* erit, vel ad *nuncupatiua in scripturam redacta* referendum. Olim frequentiora fuisse testamenta palam enuntiata et in scripturam redacta, exinde concludi potest, quod pauci testatores scripturam legere, pauciores adhuc scribere possent. Confirmatur autem testimonio Imp. Maximiliani I. in Recessu Imperii Coloniae MDXII. publicato (a), qui plus vice simplici de suo aevo testatur, testamenta scripta raro condi solere, frequentius esse testamentum nuncupatium. Hodie aequè usitatum est utrumque testamentorum genus, nec in forma differt, nisi quod, in scriptis oblatum a mentione testatoris ordiatur, nuncupatum in scripturam redactum, instar protocolli a Senatoribus confecti conscribatur, et a denominatione Senatorum initium faciat (aa). Libero itaque testatoris arbitrio relictum est, an in scriptis testamentum offerre velit, an herede in praesentia

(a) qui vulgo allegari solet; Ordinatio Notariorum. Tit. I. §. 1. et 7. Cf. Kopp in diff. saepius citata. §. 12.

in Libro testam. in Cancell. Brem. N. I. ita incipit: *Wy Marten Bal-ler und Hinrick Lücktemaker Radt-manne to Bremen weren daran und aver, datt Iohann Drüppmann — openbare vor uns bekende etc.*

(aa) E.g. testamentum anni MD.

Senatorum palam nuncupato, ac caeteris testamenti contentis declaratis, et hoc sermone calamo excepto, testari placeat. Sin prius, conficiat, vel ab alio confici curet (*b*), scriptum cuncta voluntatis sententiae capita exacte exprimens, legibile. Sin posterius, sollicitus sit, cui id demandare velit muneris, ut ore prolatam vltimae voluntatis sententiam calamo excipiat, et in chartam coniciat.

§. 3.

Si testator *in scriptis* condere vult testamentum, seu chartam, quae voluntatis sententiam exacte explicatam continet, Senatoribus offerre, eius praecipue intererit cauere, ne contra certitudinem voluntatis exceptio moueri possit, testatorem chartae contenta ignorasse, nec omnia et singula capita integre et ex eius voluntate conscripta esse. Haec opponi poterit, si non ipse tabulas testamenti conscripsit testator, sed alii demandauit illas conficiendi negotium, in testamento holographo autem plane exulat. Sollicitus itaque sit testator prouidens, ut 1) se ipsum conuincat, scripturam ipsius voluntati conuenienter esse conscriptam; 2) deinde chartam supremum iudicium enarrantem, characteribus distinguat, demonstrantibus, testatorem se ipsum certiore reddidisse, nullam ab interprete voluntatis commissam esse fraudem, nullum erroris humanum vitium contigisse. Finis prior nominatus id testatori iniungit officii, ut *vel*

relegat

(*b*) Nam etiam hic locum habet, quod quis per alium facit, per se fecisse censendus est; et V. Celeberr. I. Heumann. testimonium perhibet, se LL. Germaniae concordēs inue-

nisse in eo, idem haberi, siue ipse tabulas scribat testator, siue scribendas curet; in Exerc. I. V. praec. Germ. Sp. VI. §. 2.

relegat tabulas testamenti conscriptas, vel earum contenta sibi praelegi faciat, ab homine cuius fides nulla suspicione laborat (c). Quod Senatoribus in scriptis clausum offertur testamentum, nisi specialis doli mali suspicio concurrat, iis praesentibus aperiri et praelegi non solet, praelectio enim merito facta esse, nec ullus testator tam supine negligens praesumitur, quod chartam, quam Senatoribus offerre vult, non accurate relegerit, vel ab homine non subleatae fidei sibi praelegi curauerit (d). Omnino necessariam censeo praelectionem, etiam iure Bremensi, praesentibus Senatoribus peragendam, si coecus vel analphabetus, qui illi hic merito equiparatur (e), seorsum conscriptas tabulas offerre vult; cum securius verbis ore prolatis supremum elogium condatur, praesentibus Senatoribus in scripturam redigendum. Hoc casu enim nullo modo constare potest de veritate sinceritateque testamenti, nec ex scriptura ipsa, quia haec alterius tertii est, nec ex loquela testatoris, quippe quae in alius fide se fundat. Caueri itaque non poterit suppositio alius instrumenti a testatore nunquam probati, nisi contentis chartae oblatae palam recitatis (f);

vnde

(c) In testamentis ex forma iuris Romani condendis, idem commendat, I. Brunnemann ad l. 21. C. qui testam. fac. et M. D. Grollmann. in diss. de necessaria ultim. volunt. praelectione. c. 2. §. 12. seq.

(d) Cf. Meuius ad lus Lub. L. II. Tit. 1. art. 2. n. 148. seq. et Giesebertus l. c. ad artic. XXVI. no. 224-230. Dissensum statutorum Germ. in iubenda remittendaue praelectione testamenti, exhibet Heumann.

l. c. Spec. VII. §. 9. 10.

(e) Vid. B. I. H. Boehmer de testamento non praelecto. §. 20. Exercitt. ad D. Tom. IV.

(f) Vid. I. G. Krause diss. de testam. controu. potiss. publico. §. 25. et cf. I. Claproth. V. C. prim. lin. iurisprud. extraiud. §. 110. not. b) et Heumann. l. c. Spec. VI. §. 8. n. 3. Praelectionem non soli notario, vel alii voluntatis interpreti committe posse, sed a testibus simul inspicien-

vnde tale testamentum, semper nuncupatiui in scripturam redacti speciem induere affirmant (g). Caeterum vero, a coeco vel idiota coram Senatoribus testamentum condente, nihil obseruari debet, nisi quod regulariter ab omnibus seruatur (b).

§. 4.

Si vero testator se ipsum conuictum reddidit, tabulas secundum eius voluntatem esse conscriptas, sollicitus sit, iis tales pertribuere characteres, ex quibus luculenter quisque primo intuitu sibi persuadere possit, testatorem sciuisse quaenam contenta sint tabularum, quas hoc nomine offert, iis veram inesse, de eo quod post mortem fieri velit, voluntatis sententiam. In hunc finem praecipue inseruiet, si testator propria manu nomen tabulis subscribat, et si quod habet, sigillum apponar. Constante consuetudine id Bremae introductum esse, quod testamento non-holographo accedere debeat testatoris subscriptio, affirmare non audeo, cum plura reperiantur testamenta antiquiora, quibus testator vel testatrix nomen non subscripsit (i); attamen nec negabit quisquam, subscriptionem testatoris ad demonstrandam voluntatis certitudinem, corroborandamque praesumptionem, chartam ab ipso esse relectam, plurimum conferre, adeo-

ciendas esse tabulas, dum praelegitur earum tenor, cautiore DD. volunt; vid. Boehmer. l. cit. et Brunemann. ad l. 8. C. qui testam. fac.

(g) Vid. D. Nettelblatt diss. de testam. nuncup. in script. redacto. §. 11. A. Leyfer. Spec. CCCLIII. medit. 7.

(b) Cf. D. Meuius ad I. Lub. l. II. Tit. 1. art. 1. n. 42. et V. Celler. *Orths Anmerk. über d. Frankf. Reformation*. P. IV, T. 1. §. 7.

(i) In Libro testam. in Cancellaria Bremensi MD. coepto. N. III. IV. V. X. XI. etc.

adeoque, licet omissa testamentum non vitiet, vtiliter addi posse. Qualem haec subscriptio in testamentis condendis usum praestet, probe agnatum est ab Impp. Theodosio et Valentiniano, in Nouella Constitutione IX. de Testamentis, contenta ex parte in l. 21. C. de testamentis; cuius verba, versu *dum tamen testibus* etc. in Germanicam linguam translata, sua fecit Maximilianus I, Imp. in Recessu Imp. Coloniae MDXII. promulgato (k). Quae autem pro subscriptione tabularum militant rationes, eadem etiam suadent, vt testator sigillum adiiciat, si tale habet, ita tamen vt sine omni vitio haec cautela negligi possit (l). Alio modo nunquam nomen et sigillum testatoris testamento additur, si illud inuolucro tectum et circumdatum a testatore sigillo obsignatur, et eius manu propria dorso inscribitur; *Hierinn ist mein letzter Wille N. N.* (m). Permissum esse, ita inuolutum clausumque testamentum Senatoribus offerre, in dubium non venit, praxi quotidianae consentaneum; attamen non testatoris solum, sed et Senatorum ceris obsignari et occludi debere testamenti inuolucrum, ne, si id solo testatoris sigillo fieret, eo adulterato, tabulae testamenti extrahi aliaeque subiici possent, omnibus modis promouenda voluntatis certitudo iubet.

§. 5.

(k) seu in Constitutione de Notariis. Tit. I. §. 7. Versu; *doch also, dafs er etc.*

Heumann. l. c. Spec. VI. §. 3. 4.

(m) Cf. S. Stryk. de cautelis testamentorum. C. XV. §. 5. et l. Claproth. V. C. Iurispr. extraiud.

(l) nisi vbi lege iniuncta est; cf. §. 110.

§. 5.

Ad formam testamenti iure Bremensi conditi in specie pertinet, *legatum*, ex legis necessitate, in quouis testamento, *ad moenia urbis et viam publicam* scribendum, vel non scriptum ab herede exsoluendum atque praestandum. Antequam lege Bremensi, politicae urbis normam scribente, (quae vulgo *de kundige Rulle* appellatur, et prima vice MCCCCLXXXIX. auctoritate A. Senatus Bremensis conscripta est (n);) ut haec legata cuius testamento Bremae condito infererentur stabilitum fuit, idem iam in ultimis voluntatibus observari consuevit (o). Occasio moris esse videtur, quod in genere ultimarum voluntatum fuit, bonis operibus inclarescendi studium, cum a cordatoribus ad haec etiam referrentur, legata ad exstruenda opera publica, et exstructa facta testaque seruanda, heredibus iniuncta. Quod autem moribus introductum erat, testatoribus officii instar lege forsan praescriptum est, quo in salutem publicam quodam modo deflecteretur, quae omnes inuaserat et coerceri plane nequibat, cum testamento decedendi cupiditas. Lex Bremensis laudata de hoc legato necessario articulo XVIII. (p), ita loquitur: *Item nemande unser Borger Borgersche edder Inwanere, schollen na disseme dage Testamente setten, de na orem dode schollen bundich wesen, und macht hebben, idt en sy den, dat unser Stadt*

(n) Vide *die Histor. Abb. v. d. Gesetzen d. f. R. Stadt Bremen*; cap. 7. §. 23. in L. B. de Nettelbla Greinir. etc. P. II. N. V.

(o) uti videre est in testamento MCCCCV. condito; in app. docum. 1. D.

(p) ex edit. Puffendorffii Obs. I. V. Tom. II. Append. pag. 107.

Stadt Mure und de buckelride darinne begavet sy, we dat aver vorsumede, den scholden desjennen Testamentarien eine mark to obrer Stadt Muren und ein mark thor buckelride geven. Priora legis verba id velle videntur, testamentum omni valore destitutum fore, si haec legata necessaria in illo conficiendo neglecta fuerint; sed quae mox insequitur dispositio docet, sanari posse testamenti vitium, dum ab heredibus, vel ultimae voluntatis executoribus, et ad moenia urbis, et ad viam publicam, vna marca Bremensis perfoluitur. Praxis hodierna normae, hac lege scriptae, omnino consentanea est, nisi quod quantitas, ab herede vel testamenti executoribus, ad supplendam testatoris negligentiam, soluenda, in recentioribus huius ordinationis politiam urbis dirigentis editionibus, aucta sit ad quinque marcas Bremenses. Quantitas autem legati nomine a testatore scribenda, lege non definita est, sed ex testatorum arbitrio, pro facultatibus eorum et liberalitate determinari potest, et diuersimode determinata inuenitur, nec vtriusque legati quantitas semper aequalis est (q).

§. 6.

(q) Varia Germaniae iura, legatum necessarium ad pias causas, opera publica, vel in publicum commodum, testatoribus iniungentia, enarrant H. Giesebertus in peric. II. stat. harm. pract. Art. XXVII. N. 127. et Heineccius Sylloge Opusc. Ex. XXVI. §. 28. et in Elem. I. G. II. §. 190. Praxis iuris Lubecensis idem concedit, quod ius Bremense, legatum neglectum ab heredibus praestari; ex Decreto Senatus Lubecen-

sis anni MDLXXXVII; vid. Steu-
ernagel memorabilia statutor. Lubec.
et Hamb. ax. XXVI. Insanabili vi-
tium laborat testamentum ex statuto
munic. Zittauensi, et secundum pra-
xin iuris Francofurtani ex saeuio-
re DD. sententia; vid. *Orth's Ann.*
über die Frankf. Reform. Tom. III.
pag. 229. seq. Ius Hamburgense e-
mendari iubet vitium ab heredibus
poena quinquaginta thalerorum, in-
terpretem ultimae voluntatis negli-
gentem

§. 6.

Licet a solemnitate iure Romano testamentifactioni tributa, quam longissime recedant, quae iure Bremensi conduntur testamenta, atamen si haec in sensu stricto testamentorum nomine insignire volumus, negligi nullo modo poterit, quodcunque ex ipsa testamenti notione defluit, et ad eius essentiam ita pertinet, ut illo demto, testamentum in hoc significato, cogitari nequeat. Quam itaque ius Romanum huic negotio ipsi proprio dedit essentiam, cum ens sine essentia nullum sit, et non entis nullae sint affectiones, illam sine nullitatis vitio, in testamento iure Bremensi condito, omittere non possumus. Externam formam peregrini instituti immutare integrum erat maioribus, et reiecta solemnitate solam ultimae voluntatis legitimam probationem attendere, cum, quae ita transformabantur, ad essentiam negotii non pertinerent; condonandum etiam maioribus, si, nescientes directi heredis institutionem essentialem testamenti characterem esse, illam omitterent, ultimam voluntatem tamen testamentum appellarent. Hodie vero, postquam plenior iuris Romani cognitio ad nostras oras peruenit, directi heredis institutio, quam essentialem testamentis esse scimus, quomodo in testamento, stricte sic dicto, omitti poterit? Nec obiectionem metuo, iuri Romano moribus Germanorum esse derogatum; mos enim iste non constans fuit, et ex ignorantia verorum principiorum, quibus nititur testamentum.

gentem poena arbitraria coërcet, et ad damni refarcitionem heredibus deuinctum statuit; vid. *Saml. d. Hamb. Ges. u. Verf. IV. Th. 2.A. §. 128.*

Non in testamentis solum, sed et in omnibus contractibus, Brunsvigae simile quid obseruandum esse, testis est *Leyser. Spec. LXXIX. m. 3.*

mentifacio, introductus, consequenter corruptela potius dicendus est, quam quod ipsum consuetudinis iure aestimare possimus, cognita doctrina veriore iuris Romani, quod omnis testamentifactionis fons est, quamvis non immediate ex eius cognitione hanc acceptam tu-
limus.

Vir magni nominis I. G. Heineccius (*r*), ex moribus et iuri-
bus statutariis Germaniae, heredis institutionem in testamento non ne-
cessariam esse, defendit. Sed iura statutaria non allegavit, nisi Ham-
burgense, cuius verba (*s*), cum Reformatione Norica (*t*) verbo-
tenus convenientia, *sollen doch die Geschäfte und Ordnungen, darinn kein Erbe benennet wird, für kräftig gehalten und voll-
streckt werden*; si quid videre valeo, nihil aliud indulgent, quam
quod etiam ius Romanum permittit; 1) vi clausulae codicillaris, te-
stamentum codicillorum ab intestato speciem induere et ita sustineri
posse, licet in eo omissa sit heredis directi institutio; 2) codicillos
ad heredem ab intestato scriptos valore suo non destitui. Nec iure
Hamburgensi magis quam iure Bremensi, *in testamento*, quod qua-
tale valere, et in sensu proprio sic dici vult testator, *heredis directi
institutio negligi poterit*. Ius Lubecense, cui ob aetatem et diffu-
sum per varias provincias Germaniae vsum, in determinandis Ger-
manorum moribus, non minima tribuenda est auctoritas, verbis eius
in.

(*r*) Sylloge Opusc. Ex. XXVI. §. 84. S. Stryk in V. M. ad T. de
§. 31. fecutus Vinnium ad §. 12. I. hered. instit. §. 6. et I. G. *Esfor*
de hered. instit. Eandem sententiam *bürgerl. Rechtsgel.* P. II. §. 2905.
amplectuntur; Auctor *d. Saml. der* (*s*) P. III. Tit. 1. art. 22.
Hamb. Ges. u. Verf. IV. Tb. 2. A. (*t*) P. III. Tit. 29. §. 9.

inspectis (*u*), meae assistit sententiae, vero eius sensu inuestigato, neutri. Quae enim de heredis institutione in quolibet testamento necessaria sancit, ex iure Romano addita esse, iam vidit Heineccius (*v*); illa MDLXXXII. in nouissima iuris Lubecensis reuisione inserta esse, probatum dedit G. H. Lamprecht (*x*), qui simul erudite docuit, ibi *heredis* nomine, agnatum, proximum ab intestato in bonis acquisitis successurum, venire, *institutionis* denominatione autem, legatum necessarium huic relinquendum indigitari.

§. 7.

Si de his, quae hucusque delineauimus, in conscribendis testamenti tabulis curam habuit testator, illaeque ita legitime confectae, nec heredis institutio, nec legata ad moenia urbis et viam publicam scribenda, neglecta sunt, necesse erit chartae eam parare fidem, ut ad plenam voluntatis probationem sufficiat. Sola testatoris voluntate vis probandi chartae tribui nequit, sed ad hunc effectum requiritur, ut testamenti confectio praesentibus duobus Senatoribus absoluantur. Restat igitur et testatoris curae demandatum est, roget, vel conuocari faciat duos Senatores, ut typariis sigillorum maiorum, quae senatoria vocantur, muniti, interesse velint testamentifactioni. Duos adhiberi Senatores testamentis aliisque negotiis, hodie constantis praxeos est (*y*), olim frequenter tres pluresue Senatores tabulas ob-

signa-

(*u*) L. II. Tit. I. art. 12.

(*v*) loc. cit.

(*x*) in diff. de forma heredis institutionis ex I. G. praesertim Lubecensi. §. 13.

(*y*) Quam varius sit iste Senatorum numerus in Germania, docet; Heumann. l. cit. Spec. VII. §. 5; addere liceat, duos Senatores requiri, ex

obsignarunt, et hodie quoque plures adhibere licebit. Ad testatoris curam pertinet Senatorum rogatio, quia nulla iure Bremensi, a Senatu, vel ex eius auctoritate, Senatorum delegatio fit (z), sed liberrimo cuiuscunque arbitrio relictum est, quos, ex vniuerso Senatorum numero, precibus accedere velit, vt tabularum signandarum causa ad ipsum venire haud dedignentur. Exinde etiam nemo dubitabit, Senatoribus rogatis liberam competere facultatem, vel recipiendi vel recusandi munus testium vltimae voluntatis. Haec specialis Senatorum rogatio, necessaria esse videtur, quo typariis sigillorum maiorum instructi venire possint, et illos sponte non inuitos testamenti factioni interfuisse, ac quid negotii agatur sciuisse, appareat. Caeterum vero, in testamentis iure Bremensi conditis, nec ex iuris Romani, in Constitutione Maximiliana repetiti, praescripto obseruatur, nec omissa testamentum vitiat, praesertim cum merito facta esse praesumatur, licet protocollum, super oblationem tabularum testamenti dorso inscriptum, eius mentionem non faciat (a).

§. 8.

Si Senatores rogationi testatoris annuunt et testamentifactioni adsunt, quaenam ad illam legitime absoluendam requirantur, quaeue

ex statuto Gorlicensi, teste F. G. Zoller in diff. de ritu testandi ex statuto Gorl. §. 7. 8; Vi ordinationis politicae Rostochiensis, Reformationis Noricae, et statutorum Zellenfium.

ribus indulgent, alia quaedam Germaniae iura, quae allegata vide apud Heumann. l. cit. §. 4.

(a) Cf. I. G. Mencken diff. de testamento iudiciali extra locum iudicii condito. §. 33.

(z) Priuatam rogationem testato-

ue a Senatoribus attendi soleant, paucis enarrabo. De qua in testamentis condendis nullo modo nimium solliciti esse possumus, voluntatis exploratissima veritas, suadet, *Senatores testatorem non solum audiant, sed et videant, immo eius personam aliunde, vel per se vel per alios, cognitam habeant*, vel alio modo conuicti sint, non suppositam esse testatoris personam, nihilque fraudis committi; et quidem non attento discrimine, siue testator palam nuncupet heredem caeteraque testamenti contenta, siue seorsum conscriptas testamenti tabulas offerat. Quod primum attinet, testator sit in conspectu Senatorum. Quo modo, hoc non seruato, fraudes in testamentifactione possibiles euitari possint, non video. Quid enim facilius est, quam testatorem personatum falsas supponere tabulas (b), si Senatores, aulaeo quodam intermedio vel pariete, a testatore seiuncti sunt? Id quod et iure Romano agnatum est, et Impp. Diocletianum et Maximianum permouit, ut nullo iure validum declarent testamentum, si testes non in conspectu testatoris testimoniorum officio functi sint, in l. 9. C. de testamentis; et cum euitandis fraudibus inseruiat, ad subtiles iuris Romani solemnitates a nemine relatum iri confido. Hae fraudes autem, si vnquam in negotio certe in testamentifactione metuendae, cauere non poterunt, nisi et vultum testatoris eiusque personam cognitam habeant Senatores, vel per se vel per alios, vel aliunde certi sint, omnia ex fide bona peragi, nec suppositam esse testatoris personam; quid enim interest, an plane non

(b) Cf. Leyfer. Sp. CCCLXXV. m. 23.

deant testatorem Senatores, an videant quidem, sed num verus testator sit, vel alius eius personam simulans, diiudicare nequeant, quia testatoris personam cognitam non habent (c).

In omni testatore mentis sanitatem, et voluntatis plenam libertatem requiri, ipsa negotii natura docet. Prior merito praesumitur, etiam si corpore laboret testator et huius debilitate qualitercunque affici soleat animus, quam praesumptionem confirmat Iustinianus Imp. in l. 24. C. de heredibus instituendis (d). Libertas voluntatis autem disquisitione digna erit, si minima in contrarium concurret suspicio, quo magis ab hac omnis ultimae voluntatis vis ac efficacia pender, et testator voluisse dici nequit, quam vi metuque adductus, vel ad suggestionem aliorum, declaravit sententiam (e).

§. 9.

Porro Senatores solliciti esse solent, ut a testatore, tabulas seorsum conscriptas offerentē, exploratum accipiant, an ipse illas scripserit, an ab homine non sublestae fidei conscribi curauerit, et si hoc, ex quibus indiciis colligat certusque sit, scriptum quod offert vere et sincere eius voluntati convenienter esse confectum, et omni fraude omnique suppositione exulante, exactam voluntatis sententiae interpretationem comprehendere. Sin palam declarata est ultima vo-

(c) Cf. Claproth. loc. cit. §. 108. not. c).

(d) Cf. S. Stryk. de caut. testam. C. 3.

(e) Quaedam LL. Germaniae, testatorem expresse interrogari volunt; an voluntatem suam libere declaret? Vid. Cel. Heumann. l. cit. Spec. IV. c. 4. §. 15.

luntas, praesentibus Senatoribus in scripturam redacta, praelectio instituenda erit, quo constet, omnia voluntati testatoris conuenienter, vti nuncupata, ita in scriptura enarrata esse. Tabulae testamenti ita praeparatae, et cum declaratione, iis veram inesse sententiam de eo quod testator post mortem suam fieri velit, Senatoribus oblatae, ab his recipiuntur, quo testamenti rite conditi auctoritatem et fidem accipiant, eorum testimonio, huiusque caractere sigillis et subscriptionibus, confirmantur. Proceditur in hunc finem, ad confectiorem protocolli oblati receptique testamenti, quod dorso eius inscribitur. Incipit a denominatione amborum Senatorum, et vtriusque nomine testatur, ipsos testamenti conficiendi causa ad testatorem esse vocatos, ab eo, sana mente praedito, rogatos, velint testimonium perhibere, hasce tabulas ipsis oblatas esse a testatore, declarante, iis veram inesse de eo quod post mortem suam fieri velit voluntatis sententiam, et interpositi testimonii documentum, subscriptione nominum et obsignatione sigillis senatoriis facta, tabulis tribuere. Pergit in narratione, ipsos precibus testatoris annuisse, et cum libertatem voluntatis eiusque certitudinem sufficienter contestatus esset testator, tabulas testamenti recepisse, actus rite et sincere celebrati testimonium et documentum dare, nominum subscriptionibus manu propria additis, adiunctisque sigillis senatoriis. Denique dies et consul adscribitur.

§. 10.

Absoluto protocollo subscriptio Senatorum et obsignatio instituitur, quarum haec antecedit, subsequitur illa. Immediate sub pro-

to collo, in dorso testamenti, filis, quibus perforatur et clauditur, ab utraque parte subiectis, imponuntur sigilla, vel cerae rubrae imprimenda, vel farinacea, vel malthina, eiusdem coloris; semper tamen papyrus typariis suppositus insignia exprimit. Sigillorum quantitas illa floreni hodie fere aequalis esse solet, olim minor fuit. Subscriptio, praeter integra Senatorum nomina, et doctorales honores, quibus unus alterue forsan condecoratus est, nihil continet, et propria cuiusque manu, ad evitandam omnem sigillorum adulterationem, ita fit, ut superior literarum pars peraretur seque repraesentet in papyro, quo sigilla testa sunt, quodque insignia cerae impressa exprimit, inferior literarum pars in dorso testamenti sit perarata. Hoc observato efficitur, ut, nisi sigilla, prouti semel imposita sunt, ita accurate tabulis testamenti coniuncta maneant, nomina Senatorum utriusque, papyro sigillis imposito et dorso testamenti, ex dimidia parte inscripta, non sine difficultate legi possint, et ita confestim in oculos incurrat, quatenus sigillis illata vis, vel fraus in iis adulterandis commissa. Olim solis sigillis Senatorum testamenta confirmabantur, nec subscriptio accedebat, et sigilla non dorso testamenti, sed ultimae eius paginae, immediate sub absoluto testamenti contextu imponebantur; obsignatio testamenti hodie usitata autem ad celandum ultimae voluntatis argumentum aptior est (f).

Ita

(f) Romanos eodem modo testamenta obsignasse, ut sigilla filo tabulis circumducto imposita essent, et iis illaesis, filo rupto, tabulae testamenti aperiri et inspicere possint, ex l.

7. D. Quemadm. testam. aper. appareret. Cf. C. U. Grupen. Obs. II. De forma testam. iud. et priv. in scriptis. §. 6.

Ita omnia, quae ad confectionem testamenti pertinent, delineasse spero. Testamenti coram Senatoribus confecti depositio in loco publico, quam quaedam iura statutoria Germaniae iubent (g), nunquam Bremae usitata fuit. Testator potius obsignatas perfectasque a Senatoribus tabulas, vel ipse asseruat, vel cuicunque velit custodiendas tradit.

§. II.

Delineata testamentifactionis Bremensis forma, modum quo publicantur testamenta explicare animus erat. Varia iure Bremensi de publicatione vltimarum voluntatum sancita sunt; in articulis XVII. et XVIII. *der kundigen Rolle* (b); in ordinatione AMPLISSIMI SENATVS BREMENSIS anni MDI. quae libri testamentorum in Cancellaria Bremensi, eo anno coepta, initium facit, quamque opera EXCELENTISSIMI CONSULTISSIMI AHAVERI descriptam teneo, et in appendice documentorum *sub l. F.* adiicio; in conclusu AMPLISSIMI SENATVS BREMENSIS MDCCXXIX. d. XXX. Maii publicato, quod itidem in appendice documentorum *sub l. G.* addere possum, eiusdem SUMMI FACTORIS indulgente favore mecum communicatum. Sed quae hae leges de publicatione testamentorum statuunt, non solum per se plana et perspicua sunt, sed et ex ipsius actus natura et fine desluunt. Quare, ne in libri molem crescat dissertatiuncula, ab hac pertractatione mihi abstineo, et verbo tantum indicium facio eorum, quae in citatis constitutionibus continentur.

Simul ac de morte testatoris constat, ad instantiam cuiusque, interesse allegantis, vel iuramento calumniae probantis, a Consule facies

(g) Vid. Heumann. l. cit. Sp. IV. c. 4. §. 20.

(b) Vide Puffendorffii Obs. I. V. T. II. App. iur. statut. p. 107.

sces regiminis in ciuitate tenente, cognita obsignationis integritate, filo rupto, sigillis illaesis relictis, aperiuntur testamenti tabulae. Declarat Consul quis heres scriptus sit, caeteraque testatoris placita in continenti scitu necessaria, apertas tabulas autem afferuat, vsque dum in iudicio solemnisi testamenti publicatio fiat; cui, si forsan haec apertura testamenti neglecta est, oblati Consuli tabulis testamenti petendae, quatuor septimanarum terminus praefixus est, *art. XVIII. d. k. R.* aucta poenae quantitate iterum iniunctus *concluso A. Senatus Bremensis* citato, sola testamenta parentum inter liberos excipiente. Publicationem testamenti petendi officium est, ex *cit. articulo testamentariorum*. Veniunt hoc nomine plerumque vltimarum voluntatum executores in testamento constituti, e. g. in articulo proxime antecedente. Hic autem senatores, qui tabulas testamenti obsignarunt, hac denominatione indigitari (i) vox *betuigen* indicat, officio executorum testamenti plane non conueniens, optime vero iis, quae ad Senatorum munus in publicatione testamenti spectant; vnde concludi posse videtur, curam publicationis, solutionem legatorum ad pias causas, aliaque ad executorum officium pertinentia, olim ad Senatorum munus esse relata. Sed iam ordinatio cit. anni MDI. de testamentariis a testatore denominatis loquitur, *testamentarisse dar to gesetb unde gekoren*. Hodie vero, si executores vltimae voluntatis designati non sunt, heredi iniungit, vt de publicatione testamenti sollicitus sit, laudatum *conclusum A. Senatus Bremensis*; scilicet, quantum intelligo, heredi scripto, si is cognitus est, vel heredi ab intestato, si nondum apertae sunt tabulae.

Publi-

(i) Cf. Ius Lubecense. L. II. Tit. I. art. II. et B. I. H. Boehmer in diss.

De prudentia legislatoria iur. Lub. in mater. success. testamentar. C. 2. §. M 3 9.

Publicatio testamenti fit in Senatu ad iudicium superius habendum congregato, ex praescripto *der Gerichts-Ordnung der R. Stadt Bremen*. P. I. Tit. I. §. 2. lit. o); extraordinem in Senatu ob quamlibet causam conueniente. Tenor testamenti, et adiunctorum forsan codicillorum, voce Secretarii recitatur, monitis de hoc actu celebrando vltimae voluntatis executoribus, heredibus, legatariis, ceterisque quorum interesse poreff, vt adsint.

Quae coram duobus Senatoribus conditae sunt testamenti tabulae, instrumenti publici fidem habent, et per se ad plenam vltimae voluntatis probationem sufficiunt; falsi suspensionem autem omnem excludunt, sigilla et subscriptiones, interpositi testimonii Senatorum characteres, qui violentam producunt praesumptionem rite et ex fide bona confectas esse supremae voluntatis tabulas. Proprio suffultum robore itaque vigore suo non destituitur testamentum, Senatoribus qui illud obfignabant demortuis; quod maiores credidisse videntur, testamenta rite condita, in diplomata sigillo ciuitatis munita, auctoritate Senatus transsumi facientes. Nec necesse erit, vt Senatorum testimonium *iuratum* audiatur, quod olim vsitatum, et solum, si Senatores, quorum sigilla prae se ferebat testamentum, in Senatu essent (*im sitzenden Rathe*), vi iuramenti senatorii specialis illud perhibere licitum erat. Hodie persuasi sumus, sufficere ad obtinendos publicationis fines, (vt rite conditi testamenti quis tenor sit constet, isque ex actis iudicii, quibus inseritur, semper exacte probari pos-

2. seq. et Cel. *Orth's Ann. über d. Frankf. Reform.* ad P. IV. T. XL §. 1. pag. 406.

possit;) si, quoad veritatem sinceritatemque testamenti, Senatores qui tabulas obsignarunt, in Senatu praesentes sigilla et nominis subscriptionem agnoscunt, seque iis conficiendis interfuisse testantur; quorum testimonium non iuratum fidem meretur, ob iuramentum senatorium generale, quo ciuitati obstricti sunt. In subsidium vero, altero Senatorum demortuo, vnus elogio plena fides habetur (k), vel si vtrique Senatores non in vita superstites, vel absentes sunt, singuli Senatores in Senatu congregati, an adulterationis sigillorum fraudisue concurrat suspicio, cognoscunt.

Testamentum rite publicatum in Senatu, ad cancellariam deferitur, ibique libro testamentorum, saepius a me allegato, inscribitur, quoad integrum argumentum; vi *art. XVIII. d. Kund. Rulle et ordinationis MDI. promulgatae*, quo vivat perpetuis seculis decedentium voluntas, transeant in posteros iudicia parentum, scriniis seruetur omnium quies (l). Authenticum testamenti autem heredi scripto custodiendum redditur.

Supereſt vt ad effectum deducatur ſupremae voluntatis ſententia, cuius rei cura, vel ad executores in hunc ſinem designatos, vel ad heredem ſcriptum reſpicit. A munere executorum vltimae voluntatis arcentur iure Bremenſi clerici, et omnes in
nexu

(k) Cf. *Orths Ann.* P. IV. Tit. §. 23. *Opusc.* Vol. II, T. III. edit. I. §. 11. pag. 272. *Ius Lubec. L. I.* Hombergk.
T. I. art. 3. et L. II. T. I. art. 2. et
Meyius in *Comm. ad h. loca.* I. N.
Hertius in *diff. De apertura testam.* (l) Cf. l. 1. pr. et l. 2. pr. D. quemadm. testam. aper. inspici.

nexu feudali constituti, *art. XVII. der Kund. Rulle*; omnes non ciues vero, teste *documento de forma testamentorum &c. Spirae MDLXXI. producto, App. docum. lit. E.* Cuicunque de-
 mum testamenti exequendi officium incumbit, vt executionem in-
 tra annum a morte testatoris computatum absoluat, *ordinatio cit. anni MDI.* iniungit; et nisi absoluta fuerit, AMPLISSIMVS SENATVS BREMENSIS promisit se executionis curam susceptrum habiturum-
 que, quo obtineatur finis conditae supremæ voluntatis.

Spero atque confido, Beneuolum Lectorem in diiudicanda
 hac qualicunque scriptiuncula memorem fore, illam primos co-
 natus meos iuri patrio dicatos continere, et ad valedicendum stu-
 diis academicis esse conscriptam; et nullus dubito, quin hoc
 respectu, quæ minus recte dicta ignoscat, et institutum meum
 æqui bonique consulat.

APPENDIX DOCUMENTORVM.

A.

Scheidebuch. Fol. 68. col. 2.

Anno CCCC veer unde negentich des Sonnavendes vor Sunte Marien Magdalenen dage quemen vor den Radt to claghe und antworde Hinrich Blome up eynen Eler Kyndt unde Hinrick Swanke testamentarieszen seligen Greteken blomen anders geheten de Symonsche siner moder up ander siden, so dat Hinrick Blome vormiddelst wilken plumpe den Vram sinen vorspracken leth anclaghen de beiden Eler und Hinricke alse Testamentariesze siner moder umme ere nalaten gudere, de eme mit rechte angestorven und angheervert weren, wente he were ere echte sone, unde nicht van den guderen affgedelet, So he dat betüget mit rechte, unde was begeren dat de Radt den beiden Testamentarieszen wolde beden, se eme sodann guds siner seligen moder myt leve sunder besperinge wolden volgen lathen, dar de Testamentariesze wedder to antworden und seden, dat Greteke Symons hadde gefeth *eyn Testament vorsegelt mit twen Swornen* dat do sulves vor deme Raede gelesen waert, unde hopeden dat men sodann testament na begerte der Vrowen na sinen Inholde scholde vorfulen, und fetteteden dat by den Radt int recht mit eden to holden synen andel und unauffedeylt, darup de Raed sick beradde unde na berade seden vor recht, Na deme Hinrick Blome mit siner seligen moder in unvordelden gude gewest hadde, scholde men uthe den sammeden guderen thovoren de schulde betalen, *unde he scholde de twe dele des gudes*, alse sinen deel, unde siner seligen broders deel to sick nemen, *Unde de Testamentarieszen scholden den derden deel des gudes* alse siner seligen moder *des se weldich were unde mechtig to vorgevende* to truver hand des Kindes in dem testamente benomet upboren und entfanghen, Storve ock dat Kyndt, er idt to sinen yaren queme, ofte beraden wurde, den scholden se der Vrowen deel gudes keren unde gheven in godes ere na lude des testamentes, wore onc duchte Idt nuttest unde best besteden sin mochte.

B.

Scheidebuch. Fol. 54. col. 1.

Deszulven Iares und dages (MCCCCLXXXII. des dingsdages na Symonis et Iudae Apostol.) quam Hille van der Heyde mit den Vogeler erer fustermann vor dem Rade to clage un antworde von besperre wegen eres Huses unde buden *myt enen swornen bref* so dat aleken derfulven Hillen moder mit mauriciesze wubbenhorste erem Vormunde hebbe gegeben alle er guder na lude des schwornenbrefe. Dar de vogheler vermittelst Arn-

de stroygeber in seggen leeth, syn husfrowe wer so wol Hillen van der Heyden dochter, als de genante Hille. War to de Rad vragede, wer se ock wat in den bref to seggende hadde. Dor stroygeber to antworde neen. *Vor do de Rad den schwornen bref schededede by macht.* Unde se schollen Hillen sotan Hus und bude rümen.

C.

Scheideb. Fol. 102.

Anno dni XV c. XXIII. des Sonnavendes vor Nativitatis Scti Iohannis baptiste weren to clage unde anthworde vor deme Ersamen Rade Gretke Zeligen berent bockemans nagelatene weduwe aff ene unde Alecke Zeligen Eggert Meygers des goldmedes nagelatene weduwe aff ander szide, Szo dat vogenante Gretke bockemans dorch Iohanne Norden oren vorspraken becklagde de vorgerorde Alecken meygers und ören szone Iohan Doven dat zelige Eggert meyger by vernunft tiner synnen und redelicheidt, hedde maken lathen eyn Testament und lesten willen, to welkeren testaments execution und nachkominge desulve bokemantsche verhindert wurde dorch de vorgerorden Alecken meygers zeligen Eggert meygers nagelatenen huesfrouwen, mit deenftlicker bede, dat de Ersame Radt desulven Alecken meygers und Iohanne Doven ören szone dar tho wolde hebben dat sze de gudere lethen Volgen unde entrichtinge deden na Inholde desulven testaments, offte myt rechte dar over scheden etc.

Hyr entjegen lethen de ergenante Alecke meygers und Iohan Dove ör szone dorch oren Vorspraken Iohanne van borcken in anthworde, dat szodann Eggert meygers testamente, öres huesheren, dat he scholde gemakedt hebben. *Iedoch buten ören medewethen*, were to rechte unbestendich, *wente datsulve testament were nicht betügedt myt twen swarben na lude unses Stadtbockes.* Ock hadde zelige Eggert meyger dat testament sulvest nicht gescreven so he doch sulvest wol scriven kunde, und wuste ock nicht wol id gescreven hedde. Item zelige Eggert meyger bedde to nenen tiden wes besegelt edder eyn Segell gebadt, wowol he duth testament nu solde besegelt hebben des men doch nicht konde to rechte inbringhen. Item dat Segell were befunden in grecken bockemans huse, in eynen Koffer verdecktich dat men sunder slotel kunde up don, dat ok szo betüget were, dorch twe swarne, von deme Ersamen Radt dar to geschiket. Ok were datsulve Segell nicht vullenkamen gelik sinem schilde, he in vele steden effte gassefenster maken lathen hedde, szo dar ane feyleden twe grekische bokstave alse E unde M. dat se ock szo bewifzedt hedden. Item id were ock kundich und apenbar, dat

zelige

zelige Eggert meyger In deme Iarhe, do he vorstorff, sinet vernunft unde Vorstandes gans szere feylde, uth dussen vorhopeden sze, dat szodane öres huesheren zeligen Eggert meygers testament van nener werde were etc. Welckes alle dan der Ergenanten greteken bockemans und öreme vorspraken nicht wart tho rechte beantwordet, noch ock nicht bygelecht, sunder beswegende voravergegan, und begeret, sze mit rechte tho vorschedende.

Worup de Erfzame Radt na reper betrachtunge clage unde anthworde gelopen, schededen vor recht, Angelsen dat van deme Klagere de Inlage und antworde des beclagenden na rechte nicht wurden gestraffet, und bygelecht, moge datfulve testament tho rechte nicht bestan, Sundera sy van nener gewerde und tho rechte unbestendich.

D.

Denckelboek. p. CXLIII. col. 2. Heren Renward denen Testament.

Wy Borgermestere unde Raedmann der Stadt to Bremen bekenet und betughet openbaer in dessen breve dat Her Renwerd dene unse borgmester unde Grete zin hufvrow vor uns openbaer bekanden, dat se myt beradenen mode unde wyllen unde *Vullbort erer erven* hebbet gegeven in de ere Godes *umme Zalicheid erer twier Zele* er naschreven gud myt all erer rechticheid unde tobehoringe, alse de helfte erres gudes in deme stedingelande geheten to den hufen, unde buwet nu ton tyden Iohan erekes, des de ander helfte horet Iohanne van lese. Vorthmer eyn gued to Ride dat Kersten Prenes sone nu ton tyden buwet, twee halve hoeve landes to mandorpe de beneke Herteke nu to tyden buwet, der de ander helfte horet hinrike Prindeney, In dessen wyse. Wes iarlykes van dem vorgenn. gude kumpt van tynsze na erer twyer dode dar van scholen hebben *de vorwarers des vorfrev. gudes den Verdendeyl* vor er arbeyd unde gheven van den anderen dren delen de dar over sind *alle iahr to der Stadt muren* to beterende Renthe *ene bremermark* unde dat ander armen luden des enen iares in grawen wande tho kleden des andern yares in lenen wande to lynen klederen, des dridden yares in schoen, dit vorfrev. ghuet unde dusse ghave schullen vorwaren unde gheven na erer twyer dode Albert Kreye unse mede Raedman des ergenanthen Renwerd broder und sine Kinder unde Wobbeke unde Grete Iohan Oldewaghens und Greten Hern. Renwerd husvrouwen suster Kinder de wyle se levet. Want se over alle sind vorstorven so scholen dat don to ewighen tyden de IIII borgmester to Bremen de den sind to der tyd. *Tho ener betbuginge hebben wy* Luters Wolers unde Bernd merk Borgmesters Gerd van dettenhufen Hinrik

rik van Hasbarghen unde Hinrik van der Trupe Raedmann to Bremen
unser stad Ingefl. gebangen to desfen breve. Datum anno M^o CC-
 CC^o quinto in crastino brd. Victor. et corone martirum.

In margine adscripta invenitur sequens nota;
 „Hic multi Senatorum omiffi sunt. vid. p. 39. ubi
 „etiam duo omiffi videntur etc.

E.

Urkunde der Stadt Bremen,

wie es in Uffrichtung der Testamente gehalten werden sollen.

Productum Spirae MDLXXI. Septembr. 6.

Wir Bürgermeister und Rathmanne der Stadt Bremen thun kund und bekennen hiemit öffentl. in Krafft dieses Briefes, dafs in Rechtfertigung und Sachen weiland Diederichen von Mandelslohe fäliger nachgelassener Wittiben, Klägerinn eines und dan Tummissen und Arpen die Waihen Becl. andern Theils an dem hochlöbl. Kaif. Kammergericht sich unentschieden enthalten auf unterthänigste Beförderung jetzterwehnten Becl. uns Kaiferl. Compulsoriales um Edirung und Darreichung glaubwürdiger schein u. Urkunt, welchergestalt u. maßen bei uns nach unser Stadt Statuten und Wonheiten Testamenta bestendiglich zu machen und insonderheit ob nicht die Zeugen, so idonei Rathspersonen oder zum wenigsten uns dem Rath mit Eiden und pflichten verwand und zugethan seyn müssen, nothturltzig weren intimiret und überantwortet worden. Wann wir dann uff solche uns überreichte und zugekommene Compulsoriales (die wir mit unterthänigster Reverentz empfangen) der Röm. Kaiferl. Maj. unferrn allernädigsten Herrn underthänigsten gehorsam zu leisten, ohne das auch auf mennigliches Ansuchen, zu steuer und beförderung der Gerechtigkeit der Wahrheit Zeugniß zu geben uns schuldig erkennen. Als certificiren wir hiemit in Krafft dieses Briefes, Ob wohl unfre beschwohrne Stadtrechre, wie und mit was Solennitäten die letzten willen allhie bei uns zu ordnen nichts besonderliches in specie statuiren, dafs dennoch bei uns löblich und gebräuchlich von alters hergebracht, do jemand unser borger in unser Stadt zu testiren entschlossen, *dafz derselbe solchen seinen letzten Willen vermöge unsers beschwornen Stadt-Rechts* des viertens in den Urtheilen (des Inhalts, was Klage gelanget für Gerichte die höher als eine Bremermark, dafs solches mit schwornen zu bezeugen) *für zweien unsers mittels rathspersonen setzen und ordnen und darinn*
 die

die Stadtmauer, dergleichen den alten Weg (die Huckelride geheissen) begiffen und die Testamentarien, so darinn zu ernennen Bürger alhier zu Bremen seyn und solch sein Testament auf sein Bitt und Ansuchen von denselben Rathspersonen versiegelt, volgens aber nach Absterben des Testirers inwendig einer Monatsfrist von den erwehnten Rathspersonen für uns eidlich eingezeuget, und in ein dazu verordnet Buch registrirt werden müsse: welche Testamente alsdann vor beständig in formalibus anzunehmen und zu halten seyn: die aber so ausserhalb solcher Form gerichtet, gleichwohl menniglichem zu seinem Rechte zu registriren verstatet, von uns aber in ihren Würden und Unwürden ungedisputirt gelassen werden. Und des zu Urkund haben wir Bürgermeister und Rathmanne obgemeldet unser Stadt-Secret hierunter an diesen Brief zu henken befohlen. Geschehen nach Christi unsers Herrn Heylandes und Seeligmachers Geburt funfzehnhundert darnach in dem ein und siebenzigsten Jahre den vierten tag des Monats Martii.

(L. S.)

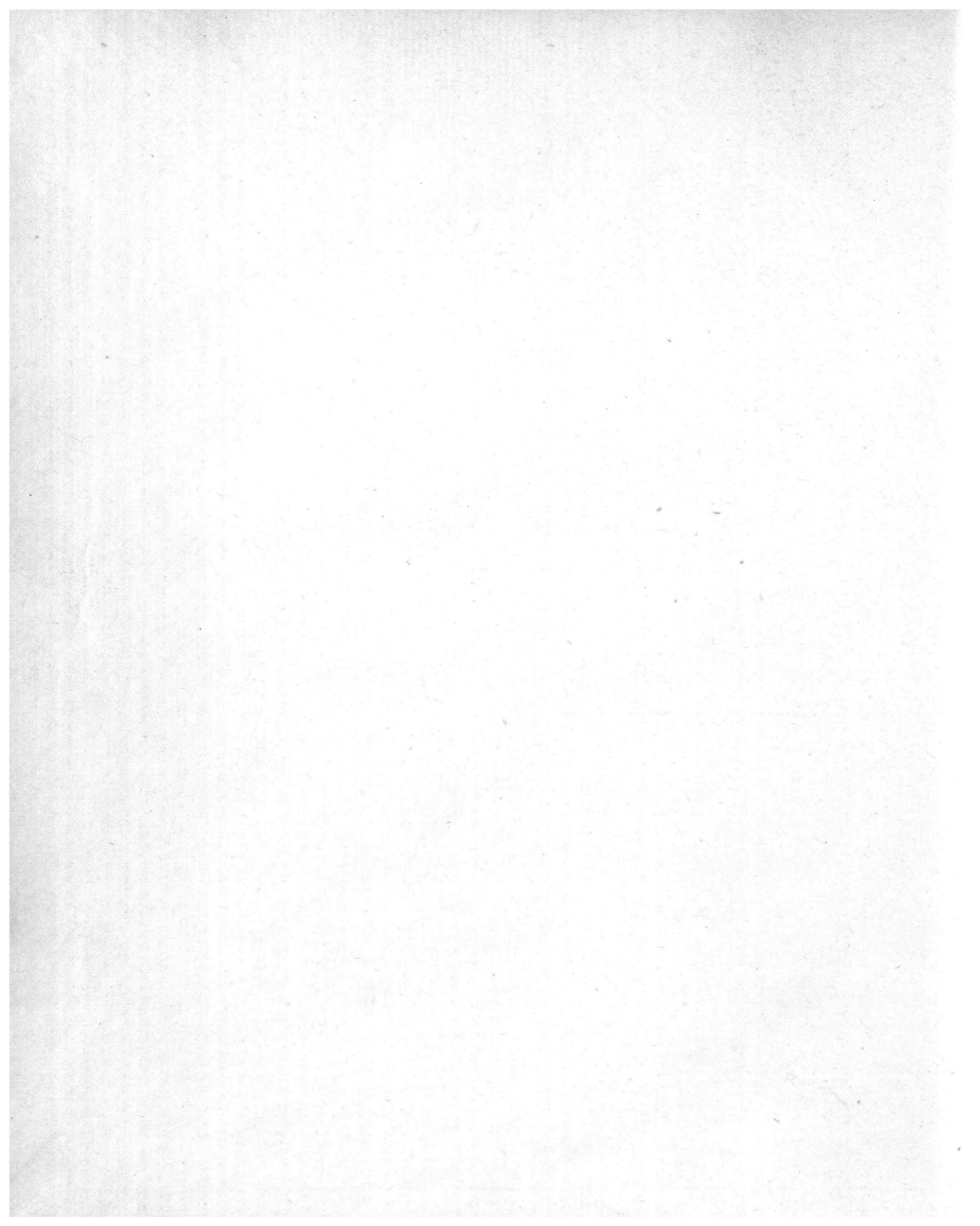
F.

Umme manigerley Handell gebreeck un-e Vorsümenisse willen de manck unsen borgeren unde Inwoneren na eren latesten willen in den Testamenten gefallen bygekamen unde geschen ys, heft de Radt mit der gantzen Wiheit rypliken darup geschloten affleggen unde beden laten, dat mer na deffer tydt eynes yewelikenn Testament unde leste wille, schole dorch sine Testamentarisse dar to geseth unde gekoren, wanner de mynsche in Gott de heren Iy vorstorven, vorth binnen den negesten maenthe darna, vor den Radt gebracht werden, unde darfulves hir in dit Bock (na godesbordt MCCCCC unde eyn yar to der voorkundinghe des Rades upgenomen) scriven und aneken laten by teyn marken, eynes yeweliken Testamentarisses offt se deme so nicht en deden, und scholen dat dan noch vorbringen und scriven laten, unde dat sulve Testament denn binnen yare und dage vorth darna sunder myddell vorfullen, up dat eynes yeweliken lateste wille moge na sinem begerte tor selen salicheit genoech unnd vulgedaen werden, Were ock sake offt welke Testamentarisse deffer wo vorscreven. so nicht en helden und darynne harthorich wurden den will de Radt des doden nalaetenn gudit anfaen, und dat Testament dan na sinem inholde vorfullen laten.

G.

Auf gethane Proposition Gestalten zum öfftern und noch vor kurzer Zeit sich eräugert, daß einige errichtete Testamente nicht in gehöriger Zeit, nach anweisung hiesiger Stadt-Gesetzen, zur publication bey Versammlung Eines Hochweisen Rathes, sind eingereicht, sondern einige Jahre nacheinander, suppressiret, ja wol gar heimlich cassiret und zerrissen worden; wodurch dann theils weidläufige und beschwerliche Processus veranlaßet, theils auch des testatoris Wille gänzlich aufgehoben und zernichtet worden; Als hat ein Wol-Edler und Hochweiser Rath in Pleno concludiret, daß hinfort, wann ein Testament gemacher, und solches nach des Testatoris absterben, von denen zurückgebliebenen Erben, nicht innerhalb vier Wochen, dem zeitigen Herrn Praesidenten, zur publication eingereicht wird, der Herr Camerarius die in der kundigen Rolle, dieserhalb angeetzte, oder nach befinden, eine größere Geld Busse, ohnfehlbarlich eintreiben solle. Es ist dabeneben hiebey beschloßen, daß, bei nechstkünftig wieder zu publicirender kündiger Rolle, die zu zehn Marck gesetzte Straffe, nachhin auf Sechszehn Reichsthaler erhöhet, und dieselbe demnächst, oder auf ein mehreres, nach proportion der Zeit und anderer Umstände, insonderheit wann es vorsetzlich geschehen sollte, würllich ohne alle ausnahme und Nachlaß beigerieben werden soll, Immitteltst bleiben die Testamente parentum inter liberos und andere lezte Willenserklärungen, wobey solche Solennitäten nicht erfordert werden, falls keine substitutiones darinnen verfaßt, hievon eximiret, jedennoch sollen auch dieselbe, innerhalb obbestimmter Zeit, dem p. t. praesidirenden Herrn Bürgermeister, bei vorhin gemeldeter Straffe, zur particularen eröffnungs in seinem Hause eingeliefert werden.

Conclusum Bremae in Pleno d. 20. Maji 1729. et Publicatum bey dem Ober-Gericht d. 30ten Maji eiusdem anni.

Qm 8h 20

